
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

२५८

श्रीगणेशाय नमः ॥ रुचिरेति ॥ अथ प्रसादनानन्तरं रुचिराकृतिः सौम्यविग्रहः धृतसत्पथो धृतं विहितं सन्मार्गः आम्नायानु
गुणवानित्यर्थः यतः आकृतिस्तद्गुणाः इति सामुद्रिकाः उपमानेपि समानमेतत् सः पुरुहूतसुतः अर्जुनः कनकस्य विकाराः
सानवो यस्य तं कनकसानुं गरुडः सा वृत्त्यायं विज्ञापणं समुदायविकारषष्ठ्याश्च बहुव्रीहिरुत्तरपदलोपश्च तमिंद्रकीलं प
रमः पुमान् विष्णुः पततां पतत्त्रिणां गरुडमिव त्रिभिः पथिभिः गच्छतीति सा त्रिपथगा भागीरथी अन्येष्वपि दृश्यत इति डप्रत्ययः

रुचिराकृतिः कनकसानुमथो परमः पुमानिव पतिं पततां धृतसत्पथस्त्रिपथगामभितः स तमारुरोह पुरुहूतसुतः १
तमनिंद्यबंदिन इवेंद्रसुतं विहितालिनिक्वणजयध्वनयः पवनेरिताकुलविजिह्मशिखा जगतीरुहोवचकरुः कुसुमैः २

उपपदसमासः उत्तरपदसमासश्च तामभितोऽभिमुखमारुरोह समीपोभयतः शीघ्रं साकल्याभिमुख्येभितः इत्यमरः अभिता
सादृत्तं अभितास्सस्त्रसजमस्येह हितेति लक्षणात् १ अथास्य कार्यसिद्धिनिमित्तानि सूचयन् मार्गे वर्णयति तमिति अलिनि
क्वणजयध्वनयः वन्दिन इव विहिता येस्ते तथोक्ताः पवनेन वायुना ईरिताः कंपिताः अत एवाकुलाः अनवस्थिताः विजिह्माः वक्राः शिखाः शाखाग्रा
णि येषां ते तथोक्ताः शिखा ज्वाला शिखा शाखाग्रमौलिश्चिति वैजयन्ती जगतीरुहो भूरुहः वृक्षा महीरुहः शाखी

विटपीनादपस्तरुरित्यमरः। किंच अविरलाः अनवद्याः येषां दिनस्ताव कान्तस्थनमितं सुमनसं अर्जुनं कुसुमैरेव न तरुः अभिवर्द्धयति स्म
यं। कृष्णनृत्ताम्मितिन्निरुलनः अत्रविरतेषुदस्वर्यत्वात् कुसुमानां करणत्वं विरोधाभासः त्वेनु कर्मत्वमेव यथावृतं। सान्ता नामाञ्चिरतीति निर्
श्यते चथानूनामथं मेरात्कारुल्यत्ययः यथा सिंचते सरला द्विरणायोरिवद्रव्यस्य कर्मत्वं करणत्वे यथा अमृतं सिंचति गोः
पयः सिंचति वामृतेनेव पुरितिनि अत्र वाक्ये समासगतयोः रूपनामयोः साध्यसाधनाभावादंगांगीभावेन संकरः २

अवधूतपंकजपरागकणास्तनुजाह्नवीसलिलवीचिभिदः परिरेभिरेऽभिमुखमेत्य सुखाः सुहृदः सखायमिव
तं मरुतः ३

अवधूतेनेति अवधूताः पंकजपरागकणा यैस्ते तथोक्ताः इति सोरस्योक्तिः तनू जाह्नवीसलिलवीचिं भिदंती
तिनयोक्ताः इति शेषोक्तिः सुखयंतीति सुखाः पचाद्यच सुखस्य ग्रोइति मांघोक्तिः मरुतो वातास्तमर्जुनं सुहृदः सखायमे
वाभिमुखमेत्यागत्य परिरेभिरे आलिंगितवंतः ३

उदितेति उदितोत्पलेषु उन्नतपाषाणेषु स्खलनेन प्रतियातेन संवलिता मूर्छिताः अतएव तूर्यघोषइव धुंधुधुपमानाइत्यर्थः स्फुरद्हंसानां सारसानां च विरावैर्युज्यंत इति तथोक्ताः क्षिप्र अनुवप्रमपां मतः पतंतीनामिति शेषः ध्वनयोऽर्जुनस्य मंगल प्रयोजनमेषां तेमांगलिक्याः प्रयोजनमिति ठक् तैस्तूर्यैः कृतां मुदं हर्षं प्रतेनुः अत्रान्यकार्यकारणासंभवान्मंगलमुत्स दर्शमुदमिति प्रतिबिंबानां संपादितदर्शनादलंकारः ४ अवरुग्णेति सोऽर्जुनः पुरोग्रे अवरुग्णतुंगसुरदारुतरौ भग्नोन्नतदे

उदितोपलस्खलनसंवलिताः स्फुटहंससारसविरावयुजः मुदमस्य मांगलिकतूर्यकृतां ध्वनयः प्रतेनुरनुवप्र मपां ४ अवरुग्णतुंगसुरदारुतरौ निचये पुरः सुरसरित्पयसां स ददर्श वेतसवनाचरितां प्रणतिं बलीयसि समृद्धिकरीं ५

वदारुद्रुमे बलीयसि बलवत्तरे सत्वं तादृशं सुनिम्नगापातुकूरुः सुरसरित्पयसां निचये निचयपूरे विषये वेतसवनेन वानीरवने नाचरितां अथ वेतसो रथ्याभ्रपुष्पविदुलवंजुलवानीरवंजुला इत्यमरः समृद्धिकरीं श्रेयस्करीं लोके यथा दृष्टामित्यर्थः प्रणतिं दर्शयामास सर्वलोकदृष्टांतभूतेति भावः ५

विबभूवेति सोऽर्जुनः परितः सरोजरजसा वृमन्तरेणुना भृशं लिप्तं उत्तरीयच्छदं कुंकुमादिना रक्तलिप्तं भवति संहतिमत्सतरंगरंगितवारितरंगशोभि सरित उत्तरीयं स्तनांशुकमिव स्थितं कलहंसकुलं अवतीर्य कर्षितुम् अलम् समर्थं न विबभूव न शशाक तत्सौन्दर्यातिशयत्वादिति भावः ६ दधतीति स नीः सता निदधति क्षताः परिणता स्तियक् दंत प्रहारिणो द्विरदा यस्मि

विबभूव नालमवतीर्य कर्षितुं परितः सरोजरजसारुणितं सरिदुत्तरीयमिव संहतिमत्सतरंगरंगि कलहंसकुलं ६
दधति क्षतीः परिणतद्विरदे मुदितालियोषिति मदस्रुतिभिः अधिकां स रोधसि बबंध धृतिं महते रुजन्नपि गुणाय महान् ७

न् तस्मिन् तिर्यग्दंतप्रहारस्तु गजः परिणतो मत इति हलायुधः मदस्रुतिभिर्मुदिताः स्त्रियो यस्मिन् रोधसि सोऽर्जुनोऽधिकां धृतिं प्रीतिं बबंध निश्चलीकृतवानित्यर्थः तथाहि महान् रुजन्नपि अपि महते गुणाय उत्कर्षाय भवति महत्कृता पीडापि श्रेयसे एवेत्यर्थः तद्युक्तं गजकृतस्यापि रोधसः प्रीतिकरत्वमिति भावः ७

॥ सोर्जुनः अनुहेमवप्रं कनकसानुसामीपे समीपार्थेऽव्ययीभावः कनककपरंजनादिभावः पृथुभिः ऊर्मिभिः समतां तुल्य
॥ रूपतां गतं दुर्विवेकेनमित्यर्थः॥ सहभूतं चरं सहचरं प्रियं सहरादेस्पचाद्यजं तेन समासः करुणैर्दीनैः रुतैः कूजितैः॥

अनुहेमवप्रमरुणैः समतां गतमूर्मिभिः सहचरं पृथुभिः॥ स रथांगनामवनितां करुणैरनुबध्नतीमभिननंद
रुतैः॥८॥

अनुबध्नतीं अन्वेष्यंतीं रथांगनाम्निवनितां चक्रवाकीं अभिननंद॥ प्रकृष्टप्रेमदर्शनात् कस्य नानंद इति भावः॥ अत्र प्रतापद्यु
मिणां स्वधावल्पसंयोगेनारुण्यत्तिकारणद्योत्कृष्टगुणं इति हतिरिलक्षणं तत्तन्मालायां च चक्रवाक्यासक्तांतें रथ्याअप्राप्तिरिति
तद्गुणं स्वगुणवर्यागाहणभ्रांतिरंगं गीकावेन संकरः॥८॥

चलवीचीनारागोरंजनंवर्णांतरापादानंतस्यखगाक्रियातत्रपटवोरुचयः प्रभाः अंभसि निमग्नमपिमणिजालंस्वाश्रयंमू॥
नमिति भावः मनोगतंस्फुरितंरोषादिविकारमालयोर्मृगादिबाध्याविकारा इव सितंवा जिनेअर्जुनाय निजगदुः ज्ञापया

सितवाजिनेनिजगदूरुचयश्चलवीचिरागरचनापटवः॥ मणिजालमंभसिनिमग्नमपिस्फुरितंम
नोगतमिवाकृतयः॥१॥ उपलाहतोद्धततरंगमृतंजविनाविधूयविततंमरुता॥ सदृशंकेतकशि
खाविशदंसरितःप्रहासमिवफेनमपां॥१०॥

मासुः॥ इत्यर्थः॥१०॥ उपलैराहताः अतएवोद्धताश्चये तरंगास्तेधृतमुन्नमितमित्यर्थः जविनावेगवतामरुताविधूया
अलोड्य विततंकेतकस्य शिखाग्रंतद्विशदंशुभ्रंअपांफेनंडिंडीरंर्बिकफःफेन इत्यमरः सरितःप्रहासंअट्टहासमि

३

बर्हिचंद्रकनिभं मयूरमेमेचरं सदृशं समो चंद्रकमेचकाविसमरः बहु अनेकं दानपयसां पटलं जातावेकवचनं बहवो मेदांबुबिंदव इत्यर्थः अवगाढं अंतःप्रविष्टं गाहेः कर्तरि क्तः इभपतिं ईक्षितुं विकसत् उन्मिषत् सरितो लोचनशातमिव स्थितमिवेत्युत्प्रेक्षा अस्यार्जुनस्य धृतिं प्रीतिं विदधे ॥ ११ ॥ प्रतिबोधः स्फुटनं विद्रापगमश्च तत्र जृंभनं विभिन्नता जृंभा चतेन

बहुबर्हिचंद्रकनिभं विदधे धृतिमस्य दानपयसां पटलं ॥ अवगाढमीक्षितुमिवेभपतिं विकसद्विलोचनशतं सरितः ॥ १२ ॥ प्रतिबोधजृंभणविभिन्नमुखी पुलिने सरोरुहदृशा ददृशे ॥ पतदच्छमौक्तिकमणि

तेन विभिन्नमुखी विभिन्नपुटाग्रविदलितानना अतएव पतंतो अच्छा मौक्तिकमणीनां प्रकरः स्तोमो यस्याः सा तथोक्ता अतएव ग्लद्दशबिंदुरिव स्थितेत्युत्प्रेक्षा शुक्तिवधूरिव शुक्तिवधूः पुलिनीय इवेति ता वः सरोऽरुहसदृशोर्जुनेन ददृशे दृष्टा अत्र प्रतिबोधोन्मिलितपादौ कानां प्रकृतार्थानां शुक्तिवधूयोरुपमानोपमेययोः साधकबाधकाभावात्संदेहसंकर एवेत्याचक्षते चापि स्फुगलनोत्प्रेक्षेति तयोरंगांगिभावः२

शुचिरिति ॥ अप्सु शुचिः स्वच्छः तनुना स्वल्पेन फेनलवेन संवलितः संगतः विद्रुमलताविटपः प्रवालशाखा ॥ विट-
पः पल्लवे स्कन्धे विस्तारे स्तंबशाखयोरिति विश्वः स्मरदायिनः मोकोद्दीपकस्य दशनांशुमूर्छितोऽदन्तकान्तिकलितस्य दयि-
ताधरस्य अधिकगुणैर्यत्नादिना कर्मणि षष्ठी ततः स्मरयति स्म लिङ्घ्नतिः मतौ अस्मिन्नौ स्वस्मरणालंकारः १३

शुचिरप्सु विद्रुमलताविटपः तनुसान्द्रफेनलवसंवलितः ॥ स्मरदायिनः स्मरयति स्म मदंशोर्दयिताधर-
स्य दशनांशुभिन्नतः ॥ १३ उपलभ्य चंचलतरंगधृतं मदगंधमुच्छ्रितवतां पयसः ॥ शतिदन्तिनामिव सरसं

उपलभ्येति ॥ सोऽर्जुनः चंचलतरंगैर्धृतं तरंगाक्रान्तमिसर्थः मदगंधमुपलभ्य आघ्राय पयस उच्छ्रितवतां रोषा-
दितिरोषः कार्याकारणयोरादरार्थः शोकपार्थिवादिषु दृष्टव्यः कर्मणि षष्ठी प्रतिदन्तिनामिवाभिमुखान् अभि-
यातान् करिणो गजान् संबुबुधे ददर्श ॥ १४ ॥

किरातार्जुनीयटीका
कि॰ टी॰ ॥ ५ ॥

सोर्जुनःपुरोगैःसहसासमुत्पिपतिषोःसमुत्पतितुमिच्छोः॥प्रतेःसमंतादुपप्लवःस्निपतितदरिद्रादिष्वःसनद्रावकव्य
दृतिविकल्पाद्दिङ्गागमःफणिगणैःवैप्रजविभिःअतिवेगवद्भिःश्वसितैःफुत्कारैःदिव्याकानोप्रहितंप्रेरितंन्नारदभ्र

॥सजगामविस्मयमुदीक्ष्यपुरःसहसासमुत्पिपतिषोःफणिगणैः॥प्रहितंद्दिविप्रजविभिःश्वसितैःन्नारदभ्र
विभ्रममपांपटलं॥१५॥सततारसैकतवतीरभितःशफरीस्फुरितचारुदृशः॥ललितासखीरिवबृहज्जघ

स्वविभ्रमइवविभ्रमःसौंदर्यंयस्यतद्दृढभ्रमंअभ्रमापकंचेत्यर्थःअपांपटलंपुरःउदीक्ष्यविस्मयंजगामअत्रो
पमानुप्राणितास्वभावोक्तिरलंकारः॥१५॥सोऽर्जुनःसैकतवतीःपुलिनवतीःसैकतवतीःअभितःसर्वतःशफरीणां
मत्सीणांपरिस्फुरितान्येवचारवोदृशोयासांताःसुरनिम्नगांभागीरथींउपयतीःभजतीःद्रुणःशातरिरंपुअतराबबृहज्ज

सोऽर्जुनः अधिरुह्य पुष्पफ मर्थ्य द्रिरिमितिशेषः पुष्पफलनम्रशिखेननगैः परितः परिष्कृततलां भूषितस्वरूपां
अधः स्वरूपयोरत्रीतलमित्यमरः सपर्युपेभ्यः करोते पुष्पले इतिसुडागमः शुचिशुद्धां अत एव मनसः प्रसत्तिमिवमूर्तं
मनसः प्रसादमिवस्थितां तद्देतोः तद्वा वासेक्षा गिरेः मूर्ध्नि वनांतभुवं असमसाद अंतरात् स्वरूपवचनः अतोऽस्य वासित

अधिरुह्य पुष्पफलनम्रशिखैः परितः परिष्कृततलां तरुभिः ॥ मनसः प्रसत्तिमिव मूर्ध्नि गिरेः शुचिमाससाद स वनांतभुवं ॥१७॥ अनुसानुपुष्पितलतावितति: फलितोरुभूरुह विविक्तवनः ॥ धृतिमाततान तनयस्य हरेस्तपसेऽधिवस्तुमचलामचलः ॥१८॥

भूतोस्वरूपे निश्चयेतिकइतिवैजयंती ॥१७॥ अनुसानु प्रतिसानु
विष्यार्थेऽव्ययीभावः ॥ पुष्पिताः संजाताः लताविततयो यस्मिन् स फलिताः उरवो भूरुहः येषु ताः निर्विविक्ता विवना
नियस्मिन् स तथोक्तः अचलः इंद्रकीलः हरेस्तनयस्यार्जुनस्य तपसे तपश्चर्यार्थं अधिवस्तुम् अधिष्ठितुं धृति

प्रणिधायेति अथ तत्राद्रौ विधिना योगशास्त्रानुसारेण धियं चित्तवृत्तिं प्रणिधाय ध्येयविषये धियं नियम्य नेगांदस्यादिना
णं वं मुनितां दधतस्तपस्यत इत्यर्थः पुरातनमुनेरर्जुनस्यासुकरं दुःकरं तपः श्रमं नादधौ न चकार तथाहि आत्मवतां मन
स्विनामवसादकरं श्रांतिजनकमिव न किंचिदित्यर्थः इवशब्दो वाक्यालंकारे १९ शमयन्निति धृतमिंद्रियशमो विषय

प्रणिधाय तत्र विधिनाथ धियं दधतः पुरातनमुनेर्मुनितां श्रममादधावसुकरं न तपः किमिवावसादकरमात्मवतां १९
शमयन् धृतेंद्रियशमैकसुखः शुचिभिर्गुणैरघमयं स तमः प्रतिवासरं सुकृतिभिर्ववृधे विमलः कलाभिरिव शीतरुचिः २०

व्यावृत्तिरेवैकं मुख्यं सुखं येन स तथोक्तः आत्मारामइत्यर्थः अन्यत्र धृतं कृतं इंद्रियाणां रामः संताप निवर्तनेन मेकमद्वितीयं सु
खमाल्हादश्च येन स तथोक्तः शुचिभिर्निर्मलैर्गुणैर्मैत्र्यादिभिरन्यत्र कांत्यादिभिरघमयं पापरूपं तमोऽज्ञानमंधकारं श्च
शमयन्निवर्तयन्विमलो मलरहितो निःपापोऽन्यत्र शुभ्रः सोऽर्जुनः प्रतिवासरं सुकृतिभिः सुकृतैस्तपोभिः रित्यर्थः स्त्रियांक्ति

अधरीति किंचेति चार्थः विवेकः तत्वावधारणं सएव गुणस्तस्मान्नेन हेतुनेत्यर्थः विभाषा गुणे स्त्रियामिति पंचमी अगु णेषु कामक्रोधादिदोषेषु विषयेषु तद्विरोधेन अ समासः धियं चित्तवृत्तिमस्तवतो निवारितवतस्तस्यार्जुनस्य निरुपप्लवो निर्बाधः शमसुखानुभवः शांतिसुखानुभवेन प्रतिघातिनीं सोपप्लवां विषयसंगरतिं शब्दाद्युपभोगरुचिमधरी चकार विषये निस्पृहां चकारेत्यर्थः उत्कृष्टसुखलाभस्य अपकृष्टवैराग्यहेतुत्वादिति भावः २१ मनसेति प्रयतो॰

अधरीचकार च विवेकगुणादगुणेषु तस्य धियमस्तवतः प्रतिघातिनीं विषयसंगरतिं निरुपप्लवं शमसुखानुभवः २१
मनसा जपैः प्रणतिभिः प्रयतः समुपेयिवानधिपतिं स दिवः सहजेतरे जयशमौ दधती बिभरांबभूव युगपन्महसी २२

सादिनिरतो मनसा ध्यानेन जपैः विशिष्टमंत्रन्यासैः प्रणतिभिर्नमस्कारैरेवं मनोवाक्कायकर्मभिः दिवोधिपतिमिंद्रमुपे यिवानुपसेदिवान् सोऽर्जुनः सहजेतरौ नैसर्गिकागंतुकौ जीयतेऽनेनेति जयो वीर एवं च जयशमौ वीरशान्ती दधती पु ष्णाती महसी तेजसी युगपद्बिभरांबभूव बभार भीह्रीभृहुवां श्लुवच्चेति विकल्पादाम्प्रत्ययः अत्र युगपद्वीरशान्त्योरधिक रणत्वाभिधानादस्य लोकादद्भुतमहिमत्वं व्यज्यते २२

६

शिरसेति हरिन्मणिनिभो मरकतमणिरूपया मोभिषवणेन स्नानेन कृतजन्मनो जनिताः अतः पिंगा इति भावः जटाः शि-
रसा वल्कनूसोऽर्जुनोऽरुणस्यानुरोः दीधितिभिः परिमृष्टमूर्द्धनि व्याप्ताग्रे शिरसि तमालतरोरुपमां तरोः सादृश्यं यथा विन्ना
र्थोयं उपमानतरोरौपम्याधिकरणत्वान्न दपेक्षया सप्तमी २३ धृतेति धृतिर्हेति धृतिना सुधोप्य धृता जिह्मा कुटिला म
तिर्बुद्धिर्येन सः शुचिभिश्चरितैर्मुनीनधरयस्तिरस्कुर्वन् वेषेणैव भीषणेन तु कर्मनरेणेति भावः कुतः विरजा रजोगुणरहितः सो

शिरसा हरिन्मणिनिभः सवल्कनूकृतजन्मनोभिषवणेन जटाः उपमां ययावरुणदीधितिभिः परिमृष्टमूर्द्धनि तमाल-
तरोः २३ धृततेतिरप्यधृतिजिह्ममतिश्चरितैर्मुनीनधरयन्नुरुभिः रजयांचकार विरजाः स मृगानृषमिवेशतोरमपि
तुं न गुणाः २४ अनुलोमपातिनमचंडगतिं किरतासुगंधिमभितः पवनं अवधीरितार्तवगुणं सुखतां नयता रुचां निचय-

र्जुनो मृगान् रञ्जयांचकार रमयामास रंजेर्णौ मृगरमणे इति वक्तव्यादनुनासिकलोपः तथाहि गुणदयादेयः कुमिव रमयितुं
नेत्रानेषु भावेन अविकृतेनं शक्नुवंतीत्यर्थः शुद्धिरेव हि परं विश्वासबीजं परस्य न वेषो नापि संस्तव इति भावः २४ अथास्य त्रिभिस्त-
पः सिद्धिमाह अनुकूलेति अनुकूलपातिनं न तु प्रतिकूलवाहिनं अचंडगतिं मंदगामिनं सुगंधिं गंधस्येदित्वे कांतग्रहणोपि
कृतीनां विरुद्धत्वात्समासांतः अथवा केचिदागंतुकत्वेपि एकवचनेन समासांतमिच्छंति पवनमभितः किरता प्रवर्तयेत्यर्थः ऋतु
समयोस्य प्राप्त आर्तवः तदस्य प्राप्तमित्यण् प्रत्ययः स चासौ गुणश्चेति [illegible]

नवेति प्रचये पुष्पावचये प्रसंगेन नवपल्लवांजलयस्तान् बिभ्रती तिनधोक्षान्बहन: उच्चास्तरूत् अवनमतिं नम्रतां गमय ता गतिबुद्धिस्याना नरूणांकृर्मत्वं प्रतिनिर्ग्रां निद्रानि निद्रां ग्रायनीयतामुपयंती शायन स्थान भूतामित्यर्थः वसूनां मृदुभिः तृणैस्तरणा आच्छादयंता २६ पतितैरिति अपेतजलदान्नभसोऽभ्रं अभ्रं नभसः पतितैरपांपृषतैर्बिंदुभिरजश्रंग्रामय ता नप्रसादयालु नेवैस्युत्प्रेक्षा दयालुत्वसूचयति परिगाढकृशाः तिसारुणः सोर्जुनः परिचर्ययाऽकृविधयाशुश्रूषया

नवपल्लवांजलिभृतः प्रचये वृहतस्तरून् गमयतावनतिं स्तृणता मृणैः प्रतिनिशं मृदुभिः शायनीयतामुपयतीं वसुधां २६ पतितैरपेतजलदान्नभसः पृषतैरपां शमयता च रजः सदयालुनेव परिगाढकृशः परिचर्ययानुजगृहे तपसा २७ त्रिभिर्विशेषकं महते फलाय तदवेक्ष्य शिवं विकसन्निमित्तकुसुमं स पुरः न जगाम विस्मयवशं वशिनां न हि हंति धैर्यमनुभावगुणः २८

ऽनुजगृहेऽनुगृहीतः अनुग्रहोत्र सहकारित्वं एवं सर्वभूतानुकूल्य लिंगा त्यचेलिमं तपोस्येति भाव: अस्य श्लोकत्रयस्यापि एकवाक्यत्वादुत्प्रेक्षैव प्राधान्यालंकार: २७ महत इति सोर्जुनो म हते फलाय समस्याय च विकसन्नत्सूर्योर्ध्वं शिवं सुखदं तन्निमित्तम तं कुसुमं पुरोग्रे वेक्ष्य विस्मयवशं न जगाम तथाहि वशिनां जितेंद्रियाणामनुभावः श्वगुणः धैर्यं न निहंति विस्मयादिविकारं न जनयतीत्यर्थः ज्ञानेन तपःसीयतेतः क्षरति

किरातार्जुनीयटीका २४

७

नदिति सुकृतैस्तपोभिः करणेन भूरिभिः कतिपयेरेव वासरैः कृतं ननु पूर्वोक्तं वैभवं अन्यतो न संभवतीति अनन्यभवम् अन्यस्मा
संभवतीत्यर्थः पचाद्यच् नञ्तत्पुरुषे न नञ्समासः उपलभ्य निश्चित्य आस्थितविषादा प्राप्तविषादा धियो येषां ते वने
चराः बहुलग्रहणात् लुक् ञातेन ज्ञातस्य वा यज्वनः शतक्रतोः अत्र संख्येयविषये पलाभो य ज्विसन्निधानात् वृत्ते
व्यः यज्वा तु विधिनेष्टवानित्यमरः सु यजो ङ्विनिप् वसतिं उपतस्थुः २९ विदिता इति वनेचरा इति पदमनुवर्त्तते वि

नदभूरिवासरकृतं सुकृतैरुपलभ्य वैभवमनन्यभवं उपतस्थुरास्थितविषादधियः शतयज्वनो वनचरा वसतिं
२९ विदिताः प्रविश्य विहितानतयः शिथिलीकृतेधिकृतकृत्यविधौ अनपेतकालमभिरामकथाः कथयांब
भूवुरिति गोत्रभिदे ३० शुचिवल्कवीतवपुरन्यतमस्तिमिरच्छिदामिव गिरौ भवतः महते जयाय मघवन्ननघः
पुरुषस्तपस्यति तपनुजगतीं ३१ दिताः ज्ञाताः अनमत प्रवेत्राः संतः प्रविश्य विहितानतयः कृतप्रणामाः अधि
कृतकृतस्य नियुक्तकर्मणः त्रैलोक्यरक्षणलक्षणस्य विधावनुष्ठाने शिथिलीकृते सति अनपेतकालमनतिक्रान्तकाले
यथा तथा गोत्रभिदे शक्राय इति वक्ष्यमाणप्रकारेणाभिरामकथाः श्राव्यवाचः चितिपूजि कथयांचकुः चिच वीश्चत्मन्
प्रत्ययः ३० शुचीति शुचिना वल्कलेन वीताच्छादिता तनुर्यस्य सः तिमिरच्छिदां सूर्यादीनां अन्यतम इव स्थित इत्यु

जयायन पस्यतीत्युक्तं तत्र हेतुमाह सइति भीषत इति भीषणो नद्यादित्वाल्लुः प्रत्ययः तो च तौ भुजंगो चतावि च भुजौ यस्य
स पुरुषो विद्विषां भयविधायि पृथुधनुर्बिभर्त्ति अतो जयार्थी अमलेन तस्य पुरुषस्य चरितेन चेत्यर्थः धनानि सच
रितानि यैस्ते मुनयो तिशयिताः अतिक्रांताः ३२ अथास्य तपः सिद्धिं वर्णयति मरुत इत्यादिना मरुतो वाताः त्रिवाः
सुखाः जगती पृथिवी नवशरणा शाद्या समनाद्यनुकूला नभो विमलं नीहारादिरहितं रजोसि सस्य पां दृष्टिर्भवतीति त्रि

स बिभर्त्ति भीषणभुजंगभुजः पृथु विद्विषां भयविधायि धनुः अमलेन तस्य धृतसच्चरिता श्चरितेन चातिशा
यिता मुनयः ३२ मरुतः शिवा नवशरणा जगती विमलं नभोरजसि वृष्टिरपां गुणसंपदनुगुणतां गमितः
कुरुते स्य भक्तिमिव भूतगणः ३३ इतरेतराव भिभवेन मृगास्तमुपासते गुरुमिवांतसदः विनमंति चास्य
तरवः प्रचये परवान् स तेन भवतेन वनगः ३४

षः किं बहुनास्य गुणसंपदा भूत रितादिगुणसंपत्स्यानुगुणतामनु
कूलतां गमितो वशीकृत इत्यर्थः भूतगणः पृथिव्यादि पंचकं भक्तिं सेवां कुरुत इवेत्युत्प्रेक्षा ३३ इतरेति किंच मृगाः अरण्यप
शवः तमंते निकेसी दंती सं तसदो तथा सिनः सत्सुद्विषेस्यादिना किप् गुरुमिव तरे षामन्योन्येषामनभिभवेनाद्रोहेणोपास
ते प्रचये पुष्पावचये तरवश्च विनमंति प्रचेया भवंतीत्यर्थः अस्येति संबंधसामान्ये षष्ठी किं बहुना स नगः इंद्रकीलो भवते

८

गुर्विति । किंच विपरिश्रमता आयासेपि श्रमरहितस्य मुख महत्सत्वमंतःसारमाहुः दुर्बलस्य श्रमजयासंभवादिति भावः परमुन्नमं वपुर्जयं प्रथयतीव आकारेणैव विभुत्वं गम्यत इत्यर्थः शमिनः शांतस्यापि तस्य नवसंगमने पूर्वं प्रायो जनो विभुतायाः प्रभावस्यानुषंगि प्रापकं न तु हिंसात्वानुषंगीति भावः भयमेति शांतोप्युग्रप्रभावं गमयतीति भावः ३५ अथ दशसो वक्तुमितिचेत्तत्र न विद्म इत्याहुः ऋषीति सः पुरुषः ऋषिवंशजः वेति शेषः दैत्यकुले यदि वा दैत्यकुले जात इति शेषः यदि वा महति भूमिभृतामन्वये जातः

गुरुसत्वमाहुर्विपरिश्रमतां परमं वपुः प्रथयतीव जयं । शमिनोपि तस्य नवसंगमने विभुतानुषंगि भयमेति जनः ३५ ऋषिवंशजः स यदि दैत्यकुले यदि वान्वये महति भूमिभुजां । चरतस्तपस्तव वनेषु सदा न वयं निरूपयितुमस्य गतिं ३६ विगणय्य कारणमनेकगुणं निजयाथवा कथितमल्पतया । असदप्यदः सहितुमर्हसि नः क्व वनेचराः क्व निपुणा मतयः ३७

तव वनेषु तपश्चरतो स्य गतिं स्वरूपं निरूपयितुं वयं समर्था न इति सत्यः पयायश्च न स्म इति शेषः ३६ अपृष्टपरिभाषणापराधं परिहरति विगणय्येति अनेकगुणं बहुफलं इदं लाघनेक फलसाधकत्वेन योग्यमित्यर्थः कारणं तत्प्रयोजनं विगणय्य विचार्याथवा निजया नैसर्गिक्याल्पतया क्षुद्रत्वेन यत्किंचित्कथितं नास्माकम् इदं वचनमित्यर्थः असदसाध्वपि सहितुं सोढुं नोस्मभ्यं महत्स्येदिना विकल्पादिगमः अर्हसि योग्यासि सदेव किं ना क्षमेत आहुः वनेचराः क्व निपुणा मतयो विवेकबुद्धयः क्व नो भयसंघटत इत्यर्थः अज्ञानेनापराध्यंतीति भावः अर्थांतरन्यासोलंकारः ३७

अधिगम्येति। मघवा इति गुह्यकगणात् तन्मनसः प्रियं प्रियसुतस्यार्जुनस्य तपः अधिगम्य ज्ञात्वा गुह्यकेभ्यः समानकर्तृकत्वात्क्त्वानिर्देशः उदितं तत्तपसो देवकार्यार्थत्वादुत्पन्नहर्षं निजगोपाच्छादितवान् तथा हि प्रभवतां प्रभूणां धियो नयवर्त्मगाः नीतिमार्गानुसारिण्यो हि अन्यथा मंत्रभेदे कार्यहानिः स्यात् इति भावः ३८ प्रणिधायेति अथ हरिरिंद्रः चित्तं प्रणिधाय विषयांतरपरिहारेणान्मनावस्थाप्य तत्र तस्मिन्नर्जुने भक्ततया विदिते सत्यपि उपलक्षणेनोक्तीया अपूर्व इवाविदित इवेत्यर्थः पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वेति विकल्पान्नस्मिन्नो

अधिगम्य गुह्यकगणादिति तन्मनसः प्रियं प्रियसुतस्य तपः निजगोपुरहर्षमुदितं मघवा नयवर्त्मगाः प्रभवतां हि धियः ३८ प्रणिधाय चित्तमथ भक्ततया विदितेऽप्यपूर्व इव तत्र हरिः उपलब्धुमस्य नियमस्थिरतां सुरसुंदरीरिति वचोऽभिदधे ३९ सुकुमारमेकमणुमर्मभिदामतिदूरगं युतममोघतया अविपक्षमस्त्रमपरं कतमद्विजयाय यूयमिव चित्तभुवः ४०

देवाः अस्यार्जुनस्य मनसः स्थिरतां दार्ढ्यमुपलब्धुं परीक्षितुमित्यर्थः लोकत्रयस्यापार्थमिति भावः सुरसुंदरीरिति वक्ष्यमाणप्रकारं वचोऽभिदधे ३९ सुकुमारमिति वर्मभिदां वर्मच्छेदिनां अस्त्राणां मध्ये इत्यर्थः यत अनिद्रोऽणोमिति पाठे अपरमन्यत् कतमत् तु बहूनां जातिपरिप्रश्ने डतमच् यूयमिव सुकुमारं कोमलं न तु कठिनं अन्यत् कठिनं भवति तथा एकं न बहु तत्तु अनेकं भवति तथा अणु सूक्ष्मं न स्थूलं अन्यत् स्थूलं स्यात् वेपलादिति भावः अत्यनुस्यूतं भ अत्रोपमालंकारः साभिप्रायविशेषणत्वात् परिकरालंकारश्चनयोः संकरः ४०

१९

असामर्थ्यशंकां परिहरति भवेति भवभीतये संसारनिवृत्तये हतबृहत्तमसां निरस्तमहामोहानां योगिनां संबुद्धिरजोगुणः स्थि-
तिरिति स्थिररूपकं तस्य शमनं निवर्तकं भवबोधस्तत्त्वज्ञानमेव वारि तन्नेत्राभ्यां पाव्यं असकलैरसमग्रैर्नयनान्येवाञ्जलयः तैः परिपी-
यमानमिवेत्युत्प्रेक्षा अवसादं क्षयमेति मुक्तानपि बध्नाति भावः कथमसामर्थ्यमिति भावः अत्रोत्प्रेक्षारूपकयोः संकरः ४१

भवभीतये हतबृहत्तमसामवबोधवारि रजसः शमनं परिपीयमानमिव वोऽसकलैरवसादमेति नयनाञ्जलिभिः
४१ बहुधागतां जगति भूतसृजा कमनीयतां समभिहृत्य पुरा उपपादिता विदधता भवतीः सुरसद्मयानसुमुखी ज-
नता ४२

बहुधेति किं च पुरा जगति बहुधा गतानानामुखेन विप्रकीर्णां कमनीयतां चन्द्राद्युपमानद्रव्यगतां लावण्यं
संगृह्य भवतीः विदधता स्रजता भूतसृजा ब्रह्मणा जनसमूहः यामजनेत्यादिना तत् सुरसद्मयानसुमुखी स्वर्लो-
कयात्राप्रवणा उपपादिता कृता स्वर्गस्यापि युष्मत्प्रसादात् सर्वलोकश्लाघ्यत्वं तासां वः कथमसामर्थ्यमिति भावः
अत्र समस्तां विप्रकीर्णलावण्यसंग्रहासंबन्धेऽपि तत्संबन्धाभिधानादतिशयोक्तिः ४२

अथकार्यांतरमाह॥तत्तस्मात्समर्थत्वात्कलासुगीतनृत्तवादित्रादिषुकृतिभिःकुशलैःसचिवैःगंधर्वैःसहिताः
उपेत्यतस्यपुरुषस्यतपोविघ्नयत विघ्नं कुरुत विहितेस्यर्थः विघ्नवधूद्यामनुवंतामु
शोतीणिर्विद्र॥णाविरुष्टभावातूमंतुपोलुकू॥नचोराक्तित्रांकार्यस्यर्थांतरन्यासे

तदुपेत्य विघ्नयततस्यतपःकृतिभिःकलासुसहिताःसचिवैः॥हतवीतरागमनसांननुवः

नारूह॥हनेतिहता निवीतरागाणांमनांसियाभिस्तासांवोयुष्माकंसुखसंगिनंप्रतिवि
जितिः॥जयःसुखाननुसुखतराखलु॥४३॥गजाननप्रसंनंअस्ति॥

सुखसंगिल लिंगमाह॥ स पुरुषो द्विषतां विधेन विषयाश्विरति विषयसुखं अखिलष्य
ति अभिवांछंति॥ वा क्वा नूत्यादिनान्नानुप्रसयः॥ एतद्विषयासक्तं अविमृत्यं असंदृष्धि

ल

अविमृत्यमेतदभिष्यति स द्विषतां वधेन विषयातिश्रायं॥ भववीतयेन द्विताथास विधिः छ्रुशाराशानंक
च विमुक्तिपथः॥४४॥

ष्यंतदुधाश्चल्लषिवृतोरितिक्वयप्॥ द्वियस्मात्कारणात् स विधिः स बिभर्त्यादिश्लोको कास्कानु
ष्ठितप्रकारो भववीतयमुक्तये न भवति॥ कुतः॥ शारासनं धनुः छ॥ मुक्तिपथश्चछ॥ परस्परं विरुद्धमित्य

र्थः॥ न खलु हिंसासाध्या मुक्ति
रितिभावः॥ अर्थान्तरन्यासः॥४४॥

11

नचत्र्यणपभयमपिसंभाव्यमस्मादित्याह॥ पृथुधाम्निमहतेजस्वितत्रतस्मिन्पुरुषेविषयेअन्यमुनिवत्अन्यस्मिन्मुनिनाविव
तत्रतस्यैवेतिवत्प्रत्ययः विकृतिः कोपविकारश्चभवतीभिः मापरिबोधीमा ज्ञापिमाङ्योगेकीतियावत्बुध्यतेःकर्मणिलिङ्माङ्योगेस गा
त्रीरथादिडागमाभा वःश्च॥ तथाहि॥ स्वयशांसिअवतांरक्षतांयशोधनानामित्यर्थः॥ विक्रमवतांधिय

पृथुधाम्नितत्रपरिबोधिचमाभवतीभिरन्यमुनिवद्विकृतिः॥ स्वयशांसिविक्रमवतामवतांनवधूष्वघा

ध्रितानिवधूषुविषयग्रधानिव्यसनानिदुःखिनोव्यसनेष्वधामितिवैजयंतीनविमृशंति
नस्पृशंतीत्यर्थान्तरन्यासः॥ स्त्रीहिंसायाश्चशूराणांयशोहानिकरत्वान्नसर्वथावोहिनस्तीत्यर
र्थः॥४५॥

अमर्षवधूसमूहः अस्परोगणाः सुराणां पुरो अग्रे अग्र्यां सितापचितिभिः आपेक्षितसं
भवनाभिचारु यथा तथा ॥ क्षयौचैर्योरपचितिरित्यमरः ॥ अक्षिमुखं समक्षं भर्तुः स्वा

शिता अग्र्यांपचितिचारु पुरः सुराणां मादेवोभिस्य क्षिमुखं समवाप्य पश्यु ॥ लेभे परां धृतिममर्षवधूसमूहः
संभवनाल्पधिकृतस्य तपोतितेजः ॥ ४८ ॥

भिनः दृत्तिपूर्वोक्तमादेव्यां नियोगं समवाप्य परां मुख्यां धृतिं शोभां लेभे ॥ तथा हि ॥ अधि
कृतेषु कृत्यैषु विनम्र अधिकारेषु नियुक्तेषु संभावनास्वामिकृतपूजाकीर्तितनोति ॥ ४८ ॥

श्रीगणेशायनमः॥श्रीमद्भिरिति॥अथप्रस्थानानंतरंश्रीमद्भिःसरथगजैनसरथगजास्तैःत्रयाणांलोका
नांभर्तुरिंद्रस्य तद्धिर्थैसादिनाउत्तरपदस्तमासः॥त्रिनसंदेहेतितुल्ययोगद्वितितृतीयासचिवैर्गंधर्वैर्गुणानांसुरांगना

श्रीगणेशायनमः॥श्रीमद्भिःसरथगजैःसुरांगनानांगुणानांमथसचिवैस्त्रिलोकभर्तुः॥संमुर्छन्नलघुवि
मानरंध्रभिन्नःप्रास्थानंसमभिदधमृदंगनादः॥२॥

नांप्रस्थानंगमनंअलघुषुमहत्सुविमानानांरंध्रेषुकुक्षीकुहरेषुभिन्नःप्रतिघातेनरनेकीभूतःअतएवसंमूर्छन्व्या
मुवन्मृदंगनादःसमभिदधेआचख्योपोरस्त्यदूतित्रोषःअस्मिन्सर्गेप्रहर्षणीयवृत्तंतंमोजौगस्त्रिदशाप

सुखसंगिल लिंगमाह॥ स पुरुषो द्विषतां विधेन विषयात्सिरति विषयसुखं असिलष्य
ति अभिवांछंति॥ वाक्त्रानूीत्या दिनान्नानूप्रस्यय:॥ एतद्विषयासक्तं अविमृश्यं असंद्दग्धि

ल
अविमृश्य मेतदभिष्य तिस द्विषतां वधेन विषयातिस्रायं॥ भववीतयेन द्दितथास विधिःक्कन्नारान्नानंक
च विमुक्ति पथः॥४४॥

म्यंतदुधाश्च्व क्लषि वृत्तारिति क्य पू॥ द्दियस्मात्कारणात् सविधिःस बिभर्त्तीत्या दिश्लोकोक्तानु
ष्ठितप्रकारो भववीतयेमुक्त्ये नभ्भवति॥ कुतः॥ शरासनं धनुःक्क॥ मुक्तिपथश्चक्क॥ परस्परं विरुद्धमित्य

र्थः॥ नखलु हिंसासाध्या मुक्ति
तेर्भावः॥ अर्थान्तरन्यासः॥४५॥

नचत्रणपभयमपिसंभाव्यमस्मादिसाह॥ पृथुधाम्निमहतेजस्वितत्रतस्मिन्पुरुषेविषयेअन्यमुनिवत्अन्यस्मिन्मुनिनाविव
तत्रतस्यैवेतिवत्सत्ययः विकृतिः कोपविकारश्च भवतीभिः मापरिबोधीमा ज्ञाप्यिमाशंकीति यावत्बुध्यंते कर्मणि लिट् माऽस्यौद्धा गा
त्रीरर्थादिडागमाभावश्च॥ तथाहि॥ स्वयत्नांसिअवतांरक्षतां यत्रोधनानामित्यर्थः॥ विक्रमवतां धिय

पृथुधाम्नितत्रपरिबोधिचमा भवतीभिः रन्यमुनिवद्विकृतिः॥ स्वयत्नासांसि विक्रमवतामवतांन्स्वधर्षधा

ष्ठितानिवधुषुविषयश्रधानिव्यसनानिदुखिनोव्यसनेषधामित्तिवेजयंतीनविमृत्नांति
नस्पृष्ट्रांतीत्यर्थांतरन्यासः। त्रिहिंसायाश्चक्षराणांयत्रोहानिकरत्वाभसर्वथावाहिनत्विसर
सर्थः॥ ४५॥

अमर्स्व धूसमूहः अस्य रोगणः सुराणां पुरा अग्ने अत्रां सितापचितिभिः आपेक्षितसं
भवनाभिचारु यथा तथा ॥ क्षयाँचै योरपचितिरित्यमरः ॥ अस्मि मुखं समश्नं भनुः स्वा

त्रिता अत्रांपचितिचारु पुरः सुराणां मादेवो भिस्य स्मिमुखं समवाप्यपस्कुः ॥ लेसपरां धृतिममर्स्वधूसमूहः
संभवनाव्यधिक्कतस्यतपोतितेजः ॥ ४६ ॥

भिनः दूतिपूर्वो क्रमा देवं नियोगं समवाप्यपरामुल्लस्थां धृतिमोभालेभे ॥ तथा हि ॥ अधि
कृतेषु हृचितेषु अधिकारेषु नियुक्तेषु संभावना स्वामीकृतपूजाकीर्तिनोति ॥ ४६ ॥

(14)

अथ प्रणतिं विधाय सप्रमनः इंद्रभावनात् प्रस्थिताः स्तनभारैर्नमिता नितंबगोनियासीताः ॥
अंगगात्रकंठस्य श्वेतिव्यक्तयातूडीपुः प्रीतिभाजः स्वामिसंभवनयासेतुस्थाः ताः अंगनाः

प्रणतिमधिविधाय प्रस्थिताः स्तप्रनस्ताः स्तनभरनमिताङ्गीरंगनाः प्रीतिभाजः ॥ अचलनलिनलक्ष्मीहा
रीनालं बभूव स्तिमितममरभर्तुर्द्रष्टुमक्ष्णां सहस्रं ॥ ४७ ॥ इति श्रीकिरातार्जुनीये सुरसुंदरीप्रस्था

अचलनलिनानां लक्ष्मीं शोभां हरतीति तथोक्तं तदन्मनोहरमित्यर्थः ॥ कुतः स्तिमितं विस्मयनिश्चलं अमरभर्तुः
रक्ष्णां सहस्रं द्रष्टुं अलं समर्थं न बभूव तासां सौंदर्यं सारस्याद्भुलत्वादिति भावः ॥ अत्रोपमालंकारः ॥ ४७ ॥ इति श्री
ताः

अथकार्यंत्रिमाह॥ततस्मात्समर्थत्वात्कलासुगीतनृत्तवादित्रादिषुकृतिभिःकुशलैःसचिवैःगंधर्वैःसहिताः उपेत्यतस्यपुरुषस्यतपोविघ्नयतविघ्नवकुरुत विहितेस्यर्थः विघ्नवधूस्त्रामनुवंताम् लो गोती णिर्विंद्र॥णाविष्टभावात्मंतुपोलुकू॥नचोत्राक्तित्रीकार्यस्यथांतरन्यासे

तदुपेत्यविघ्नयततस्यतपःकृतिभिःकलासुसहिताःसचिवैः॥हृतवीतरागमनसांननुवः

नारुणाह्नेतिहृतानिवीतरागाणांमनांसियाभिस्तासांवोयुष्माकंसुखसंगिनंप्रतिवि जितिः॥जयःसुखाननुसुखतराखलु॥४३॥गजाननप्रसंन्नंअस्ति॥

सुखसंगिनंप्रतिसुरवा वि जितिः॥४३॥

अधिगम्येति । मघवा इति गुह्यकगणात् तन्मनसः प्रियं प्रियसुतस्यार्जुनस्य तपः अधिगम्य ज्ञात्वा गुह्यकपेक्षया समानकर्तृकत्वात्क्त्वानिर्देशः उदितमत्नपसो देवकार्यार्थत्वादुत्पन्नं हर्षं निजगोपाच्छादितवान् तथाहि प्रभवतां प्रभूतां धियो नयवर्त्मगाः नीतिमार्गानुसारिण्यो हि अन्यथा मंत्रभेदे कार्यहानिः स्यात् इति भावः ३८ प्रणिधायेति अथ हरिरिंद्रश्चित्तं प्रणिधाय विषयांतरपरिहारेणान्मनावस्थाप्य तत्र तस्मिन्नर्जुने भक्ततया विदिते सत्यपि उपलक्षणेन तृतीया अपूर्व इवाविदित इवेत्यर्थः पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वेति विकल्पान्नस्मिन्नो

अधिगम्य गुह्यकगणादिति तन्मनसः प्रियं प्रियसुतस्य तपः निजगोप हर्षमुदितं मघवा नयवर्त्मगाः प्रभवतां हि धियः ३८ प्रणिधाय चित्तमथ भक्ततया विदितेऽप्यपूर्व इव तत्र हरिः उपलब्धुमस्य नियमस्थिरतां सुरसुंदरीरिति वचोऽभिदधे ३९ सुकुमारमेकमणु मर्मभिदामतिदूरगं युतममोघतया अविपक्षमस्त्रमपरं कतमद्विजयाय यूयमिव चित्तभुवः ४०

देशः अस्यार्जुनस्य मनसः स्थिरतां दार्ढ्यमुपलब्धुं परिक्षितुमित्यर्थः लोकवत्स्य पार्थमिति भावः सुरसुंदरीरिति वक्ष्यमाणप्रकारं वचोऽभिदधे ३९ सुकुमारमिति वर्मभिदां वर्मच्छेदिनां अस्त्राणां मध्ये इत्यर्थः यत अभिदारणामिति पाठे अपरमन्यत् कतमत् न तु बहूनां जातिपरिप्रश्ने डतमच् यूयमिव सुकुमारं कोमलं न तु कठिनं अन्यत् कठिनं भवति तथा एकं न बहु तत्तु अनेकं भवति तथा अणु सूक्ष्मं न स्थूलं अन्यत् स्थूलं स्यात् वपलादिति भावः अन्यनुस्यूलं भ अत्रोपमालंकारः साभिप्रायविशेषणत्वात् परिकरालंकार एतयोः संकरः ४०

अस्सामर्थ्यशंकां परिहरति भवेति भववीतये संसारनिवृत्तये हतबृहत्तमसां निरस्तमहामोहानां योगिनां संबुधिरंजो गुणः इति
रिति विशिष्टरूपकं तस्य शमनं निवर्तकं भवबोधस्तत्वज्ञानमेव वारि तदा युष्माकं असकृदुरसमयेऽनयनाश्वेवांजलयः तैः परिपी
यमानमिवेत्युत्प्रेक्षा अवसादं क्षयमेति मुक्तानपि बध्नीनां वः कथमसामर्थ्यमिति भावः अत्रोत्प्रेक्षारूपकयोः संकरः ४१

भववीतये हतबृहत्तमसामवबोधवारि रजसः शमनं परिपीयमानमिव वो असकृल्लवसादमेति नयनांजलिभिः
४१ बहुधागतां जगति भूतसृजा कमनीयतां समभिहृत्य पुरा उपपादिता विदधता भवतीः सुरसद्मयान सुमुखीज
नता ४२

बहुधेति किं च पुरा जगति बहुधा गतानां नानामुखेन विप्रकीर्णां कमनीयतां चंद्राद्युपमानद्रव्यगतां लावण्यं
संगृह्य भवतीः विदधता सृजता भूतसृजा ब्रह्मणा अनन्यसमग्रहःख्यामजनेत्यादिना तत् सुरसद्मयान सुमुखीस्त्रलो
कया अग्रवर्णा उपपादिता कृता स्वर्गस्यापि यत्प्रसादात् सर्वलोकश्लाघ्यत्वं तासां वः कथमसामर्थ्यमिति भावः
अत्र समरसां विप्रकीर्णलावण्यसंग्रहात्मकं बंधोपि तत्संबंधाभिधानादतिशयोक्तिः ४२

(18)

गुर्विति किंच विपरिश्रमता आयासेपिश्रमराहित्यं गुरुमहत्तु सत्वमंतः सारमाह दुर्बलस्य श्रमजयासंभवादिति भावः परमुन्न मंच पुंजेयं प्रथयतीव आकारेणैव विभुत्वं गम्यतइत्यर्थः शमिनः शांतस्यापितस्य नवसंगमने पूर्वप्रसोजनो विभुतायाः प्रभा वस्यानुषंगिप्राप्तं नतुहिंसात्वानुषंगीति भावः भयमेति शांतोद्भयप्रभावं गमयतीति भावः ३५ अथेदन्नोसौवक्रीति चेत्तं न वि प्र इत्याहुः ऋषीति सः पुरुषः ऋषिवंशजः वतिश्रेषः काकुर्वायदिवा दैत्यकुलेजात इतिशेषः यदिवा महतिभूमिभृतां न्वयेजातः

गुरुसत्वमाह विपरिश्रमता परमं वसुः प्रथयतीवजयं शमिनोपितस्य नवसंगमनेविभुतानुषंगभयमेतिजनः ३५ ऋषि वंशजः सपदि दैत्यकुलेयदिवान्वयेमहतिभूमिभुजां चरतस्तपस्तववनेषु सदान वयं निरूपयितुमस्यगतिं ३६ विग णय्य कारणमनेकगुणं निजयाथवा स्थितमत्यनयो असदप्यदः सहितुमर्हसिनः क्व वनेचराः क्व निपुणामतयः ३७

तववनेषुतपश्चरतो स्यगतिं स्वरूपं निरूपयितुं वयं समर्हत इति सदाः पृथाय च नस्म इतिशेषः ३६ अप्रष्टपरिभाषणापराधं परि हरति विगणय्येति अनेकगुणं बहुरूपं दुर्बाधनेकफलसाधकत्वेनयोग्यमित्यर्थः कारणं तपोरूपं विगणय्य विचार्याथवा निजयानैसर्गिक्यात्यनया छात्त्रियं नातु ज्ञानत्वेन वा कथितं नोस्माकमदइदं वचनमित्यर्थः असदसाध्वपि सहितुं सोढुं तोषु महत्येदिनाविकल्पाद्विगमः अर्हसि योग्योसि सदेवकिं नोक्तं तत्राहुः वनेचराः क्व निपुणामतयोविवेकबुद्धयः क्व नोभयसं घटत इत्यर्थः अज्ञानेनापराध्यंतीति भावः अर्थांतरन्यासालंकारः ३७

जयायुतपस्यतो युक्तं तत्र हेतुमाह स इति भीषत इति भीषणो नंद्यादित्वाल्लुप्रत्ययः तौ च तौ भुजंगो च ता विव भुजौ यस्य स पुरुषो विद्विषां भयविधायि पृथु धनुर्बिभर्ति अतो जयार्थीर्थः अमलेन तस्य पुरुषस्य चरितेन चेत्यर्थः धुतानि सच्च रितानि यैस्ते मुनयोतिशायिताः अतिक्रांताः ३२ अथास्य तपःसिद्धिं वर्णयति मरुत इत्यादिना मरुतो वाताः त्रिवाः सुखाः जगती पृथिवी नवसस्यशाद्वाय्या सनाद्यनुकूला नभो विमलं नीहारादिरहितं रजोसि सस्यपां वृष्टिर्भवतीति शे

सविभर्ति भीषणभुजंगभुजः पृथुविद्विषां भयविधायि धनुः अमलेन तस्य धुतसच्चरिताश्चरितेन चातिशा यिता मुनयः ३२ मरुतः शिवा नवतृणा जगती विमलं नभोरजसि वृष्टिरपां गुणसंपदनुगुणतां गमितः कुरुते स्य भक्तिमिव भूतगणः ३३ इतरेतरानभिभवेन मृगास्तमुपासते गुरुमिवांतसदः विनमंति चास्य तरवः प्रचये परवान्स तेन भवतेन वनगः ३४

षः किं बहुनास्य गुणसंपदाभूतरिताादि गुणसंपत्स्यानुगुणतामनु कूलतां गमितो वशीकृत इत्यर्थः भूतगणः पृथिव्यादिपंचवर्गः भक्तिं सेवां कुरुत इवेत्युत्प्रेक्षा ३३ इतरेति किं च मृगाः अरण्यप शवः तमंते निकेसीदंतीत्यंतसदो तेवासिनः सत्सु द्विषेत्यादिना क्विप् गुरुमिवतरेषामन्योन्येषामनभिभवेनाद्रोहेणोपास ते प्रचये पुष्पावचये तरवश्च विनमंति २१ प्रचेया भवंतीत्यर्थः अस्येति संबंधसामान्ये षष्ठी किं बहुना स नगः इंद्रकीलो भवते

वतेन पुरुषेण परवानपराधीनः सात्विकस्यापित देवतस्याविधेयो वर्तते इत्यर्थः ३४

८

(17)

नदिति सुकृतैस्तपोभिः करणेन भूरिभिः कतिपयैरेव वासरैः कृतं ननु पूर्वोक्तं वैभवं अन्यतो न संभवतीत्यनन्यभवम् अन्यस्मा
संभवतीत्यर्थः पचाद्यजन्तोऽनुपपदेन नञ्समासः उपलभ्य निश्चित्य आश्रितविषादाः प्राप्तविषादा धियो येषां ते वने
चराः चकुलयुक्ताणालुक् ज्ञातेन ज्ञातस्य वा यज्वनः ज्ञातकृतोः अत्र संख्येयविशेषत्वाभावाय ज्विसन्निधानाद्वगीत
व्यः यज्वा तु विधिनेष्टवानित्यमरः सुयजोङ्वनिप् वसतिं उपतस्थुः २९ विदिता इति वनेचरा इति पदमनुवर्तते वि

नदभूरिवासरकृतं सुकृतैरुपलभ्य वैभवमनन्यभवं उपतस्थुरास्थितविषादधियः शतयज्वनो वनचरा वसतिं
२९ विदिताः प्रविश्य विहितानतयः शिथिलीकृतेऽधिकृतकृत्यविधौ अनपेतकालमभिरामकथाः कथयांब
भूवुरिति गोत्रभिदे ३० शुचिवल्कवीततनुरन्यतमस्तिमिरच्छिदामिव गिरौ भवतः महते जयाय मघवन्ननयः
पुरुषस्तपस्यति तपञ्जगतीं ३१ दिताः ज्ञाताः अनमतप्रवेशाः संतः प्रविश्य विहितानतयः कृतप्रणामाः अधि
कृतकृतस्य नियुक्तकर्मणः शैलरक्षणलक्षणस्य विधावनुष्ठाने शिथिलीकृते सति अनपेतकालमनतिक्रान्तकाले
यथा तथा गोत्रभिदे शक्राय इति वक्ष्यमाणप्रकारेणाभिरामकथाः श्राव्यवाचः चिंतिपूजिकथिकुंबिचर्चश्चेत्यनु
प्रत्ययः ३० शुचीति शुचिना वल्कलेन वीता आच्छादिता तनुर्यस्य सः तिमिरच्छिदां सूर्यादीनां अन्यतम इव स्थित इत्यु

नवेति प्रचये पुष्पावचये प्रसंगेन नवपल्लवांजलुपस्तानू बिभ्रतीति नथोक्तानू बृहतः उच्चास्तरून् अवनमतिं नतांगमय
ता गतिबुद्धीत्यानाननरूणांकर्मत्वं प्रतिनिशं निशिनिशि शायनीयतामुपयंती शयनस्थानभूतामित्यर्थः वसुधां मृदुभिः
तृणैस्त्ररणता आच्छादयता २६ पतितैरिति अपेतजलदान्नभसोऽभ्रं अभ्रमसः पतितैरपां पृषतैर्बिंदुभिरजश्च शमय
ता तपसा दयालुनेवेत्युत्प्रेक्षा दयालुत्वं सूचयति परिगाढकृशोऽतिसारः सोऽर्जुनः परिचर्यया उक्तविधयाशुश्रूषया

नवपल्लवांजलिभृतः प्रचये बृहतस्तरूनुगमयतावनतिं स्तृणता तृणैः प्रतिनिशं मृदुभिः शायनीयतामुपयतीं व
सुधां २६ पतितैरपेतजलदान्नभसः पृषतैरपां शमयता च रजः सदयालुनेव परिगाढकृशः परिचर्ययानुजगृ
हे तपसा २७ त्रिभिर्विशेषकं महते फलाय तदवेक्ष्य शिवं विकसन्निमित्तकुसुमं सपुरः नजगाम विस्मयवशं
वशिनां न निहंति धैर्यमनुभावगुणः २८

अनुजगृहेऽनुगृहीतः अनुग्रहोऽत्र सहकारित्वं एवं सर्वभूतानुकूल्यलिंगा
त्पचेलिमं तपोस्येति भावः अस्य श्लोकत्रयस्यापि एकवाक्यत्वादुत्प्रेक्षेव प्राधान्यालंकारः २७ महत इति सोऽर्जुनो म
हते फलाय स्वस्याय च विकसत् प्रसूतोत्कं शिवं सुखदं निमित्तं तत्कुसुमं पुरोग्रे वेक्ष्य विस्मयवशं न जगाम तथाहि
वशिनां जितेंद्रियाणामनुभावः स्वगुणः धैर्यं न निहंति विस्मयादिविकारं न जनयतीत्यर्थः जननेव तपःसीयतेनःक्षमति

शिरसेति हरिन्मणिनिभो मरकतमणिश्यामो भिषवणेन स्नानेन कृतजन्मनो जनिताः अतः पिशंगा इति भावः जटाः त्रिरसावरुणसोऽर्जुनो ऽरुणस्यानूरोः दीधितिभिः परिमृष्टमूर्द्धनि व्याप्तशिरसि तुमान्तरो उपमीनतरो सौदृश्यं यथा विज्ञा थींयं उपमातरोरोपम्याधिकरणत्वान्न दपेक्षपासनमौ २२ धृतेति धृविहेनिधृं तासुधोप्य धृता जिह्मा कुटिलाम निबुद्धिर्येन सः शुचिभिश्चरितैर्मुनीनधरयस्तिरस्कुर्वन् वेषेणैव भीषणेन तु कर्मतयेति भावः कुतः विरजा रजोगुणरहितः सो

शिरसा हरिन्मणिनिभः सवहनूकृतजन्मनो भिषवणेन जटाः उपमां दधावरुणदीधितिभिः परिमृष्टमूर्द्धनि तमालतरो २३ धृतहेनिरप्यधृतिजिह्ममेति श्चरितैर्मुनीनधरयन्गुरुभिः रजयांचकार विरजाः समृगानुपमिवेश्रमरमपि तुं नगुरुणः २४ अनुलोमपातिनमचंडगतिं क्लिरतासुगंधिमभितः पवनं अवधीरितार्त्तवगुणं सुखतां नयता रुचां निचय

र्जुनो मृगानरजयांचकार रमयामास रंजेर्णौ मृगरमणउपसंख्यानादनुनासिकलोपः तथाहि गुणादयादेयः कुमिवरमपितुं नेत्रानेषं बावशीकर्तुं नशक्तुवन्तीत्यर्थः शुद्धिरेव हि परं विश्वासबीजं परस्य न वेषो नापि संस्तव इति भावः २४ अथास्य त्रिभिस्त पःसिद्धिमाह अनुकूलेति अनुकूल पातिनं न तु प्रतिकूलवाहिनं अचंडगतिं मंदगामिनं सुगंधिं गंधस्येदित्वे कांतग्रहणापि यीनां विरहशाबास्समासांतः अथवा केचिदागंतुकत्वेपि एकवचनेन समासांतमिच्छंति पवनमभितः किरता प्रवर्तयेत्यर्थः ऋतु समयोस्य प्राप्त आर्त्तवः तदस्य प्राप्तमित्यण् प्रत्ययः स चासौ गुणश्चेति निगमलक्षणः सोवधीरितस्तिरस्कृतो यस्य तमं सुमतोवि

अधरीति किंचेति चार्थः विवेकः तत्त्वावधारणं सत्त्वगुणस्तन्मात्रेन हेतुनेत्यर्थः विभाषगुणेस्त्रियामिति पंचमी अगु
णेषु कामक्रोधादिदोषेषु विषये तद्विरोधेन अस्समासः धियं चित्तवृत्तिमस्तवतो निवारितवतस्तस्यार्जुनस्य निरुपप्लवो
निर्बाधः ग्रामसुखानुभवः ग्राम्यसुखानुभवनं प्रतिघातिनीं स्तापप्लवां विषयसंगरतिं ग्राम्याद्युपभोगरुचिमधरी
चकार विषये निस्पृहतां चकारेत्यर्थः उत्कृष्टसुखलाभस्य अपकृष्टो वैराग्यहेतुत्वादिति भावः २१ मनसेति प्रयतो दि

अधरीचकार च विवेकगुणादगुणेषु तस्य धियमस्तवतः प्रतिघातिनीं विषयसंगरतिं निरुपप्लवं ग्रामसुखानुभवः २१
मनसा जपैः प्रणतिभिश्च प्रयतः समुपेयिवानधिपतिं स दिवः सहजेतरे जयशमौ दधति बिभरांबभूव युगपन्महसी २२

साद्दिनिरतो मनसा ध्यानेन जपैः विशिष्टमंत्रन्यासैः प्रणतिभिर्नमस्कारैरेवं मनोवाक्कायाघकर्मभिः दिवोधिपतिमिंद्रमुपे
यिवानुपसेदिवान् सोर्जुनः सहजेतरौ नैसर्गिकागंतुकौ जीयते अनेनेति जयो वीरत्वं च जयशमौ वीरशांती दधती पु
ष्णाती महसी तेजसी युगपद्बिभरांबभूव बभार भीह्रीभृहुवां श्लुवच्चेति विकल्पादाम्प्रत्ययः अत्र युगपद्वीरशांत्यधिक
रणत्वाभिधानादस्य लोकादद्भुतमहिमत्वं व्यज्यते २२

प्रणिधायेति अथ तत्राद्रौ विधिना योगशास्त्रानुसारेण धियं चित्तवृत्तिं प्रणिधाय ध्येयविषये धियं नियम्य नेगांदस्यादिना
णांचं मुनितां दधतस्तपस्यत इत्यर्थः पुरातनमुनेरर्जुनस्यासुकरं दुःकरं तपः श्रमं नादधौ न चकार तथा हि आत्मवतां मन
स्विनामवसादकरं श्रांतिजनकमिव न किंचिदित्यर्थः इवशब्दो वाक्यालंकारे १९ शमयन्निति धृतमिंद्रियशमो विषय

प्रणिधाय तत्र विधिनाथ धियं दधतः पुरातनमुनेर्मुनितां श्रममादधावसुकरं न तपः किमिवावसादकरमात्मवतां १९
शमयन्धृतेंद्रियशमैकसुखः शुचिभिर्गुणैरघमयं स तमः प्रतिवासरं सुकृतिभिर्ववृधे विमलः कलाभिरिव शीतरुचिः २०

व्यावृत्तिरेवैकं मुख्यं सुखं येन स तथोक्तः आत्माराम इत्यर्थः अन्यत्र धृतं कृतं इंद्रियाणां शमः संतापनिवर्तनमेकमद्वितीयं सु
खमाल्हादश्च येन स तथोक्तः शुचिभिर्निर्मलैर्गुणैर्मैत्र्यादिभिरन्यत्र कांत्यादिभिरघमयं पापरूपं तमोऽज्ञानमंधकारं श्च
शमयन्निवर्तयन्विमलो मलरहितोऽनिःपापोऽन्यत्र शुभ्रः सोऽर्जुनः प्रतिवासरं सुकृतिभिः सुकृतैस्तपोभिः रित्यर्थः स्त्रियां क्ति

सोऽर्जुनः अधिरुह्य पुष्पैः अर्थाद्गिरिमिति शेषः पुष्पफलनम्रशिखैः नतागैः परितः परिष्कृततलां भूषितस्वरूपां
अधःस्वरूपयोरश्रीतलमित्यमरः सपर्युपेष्यः करोते र्भुषणे इति सुडागमः शुचिशुद्धां अत एव मनसः प्रसत्तिमिव मूर्तं
मनसः प्रसादमिव स्थितां तदेतोत्प्रेक्षा गिरेः मूर्ध्नि वनांतभुवं अससाद अतत्राद्ध स्वरूपवचनः अतोऽध्यवसिते
अधिरुह्य पुष्पफलनम्रशिखैः परितः परिष्कृततलां तरुभिः ॥ मनसः प्रसत्तिमिव मूर्ध्नि गिरेः शुचिमास
सादस वनांतभुवं ॥१७॥ अनुसानु पुष्पितलताविततिः फलितोरुभूरुहविविक्तवनः ॥ धृतिमाततान तनय
स्य हरेस्तपसेऽधिवसन्नचलामचलां ॥१८॥
भूसोऽस्वरूपे निश्चये तिक इति वैजयंती ॥१७॥ अनुसानु प्रतिसानु
विस्पार्थेऽव्ययीभावः ॥ पुष्पिताः संजाताः लताविततयो यस्मिन् सः फलिता रुरवो भूरुहः येषु ताः निविविक्ता विवना
नि यस्मिन् स तथोक्तः अचलः इंद्रकीलः हरेस्तनयस्यार्जुनस्य तपसे तपश्चार्यार्थं अधिवसन् अधिष्ठितुं धृति

स्यापेक्षया समानकर्तृकता तु मनस्युचलां
धृति उत्साहं अततान अत्रा चलपर्वतस्य विशे
षणं धृतिकरणे हेतुर्बालोक्य लिंगमलंकारः ॥२८॥

20

सोर्जुनः पुरोगमं सहसा समुत्क्षिपति स्म । किंभूतः क्षोभितुमिच्छोः ॥ प्रतेः सनंतादुत्प्रसर्पयः स्निपतिद रि द्रा दिस्य ः स नद्द द्रावकव्य

दूतिविकल्पाद्धिडागमः फणिणः वैप्रजविभिः अतिवेगवद्भिः श्वसितैः फुत्कारैः दिव्या कान्तो प्रहितं प्रेरितं नूपुरादप्स

॥ स जगाम विस्मयमुदीक्ष्य पुरः सहसा समुत्क्षिपतिषोः फणिगणः ॥ प्रहितं दिविप्रजविभिः श्वसितैः शरदभ्र

विभ्रममपांपटलं ॥१५॥ सततारसैकतवतीरभितः शफरीस्फुरितचारुदृशः ॥ ललिताः सखीरिव बृहज्जघ

स विभ्रम इव विभ्रमः सौंदर्यं यस्य तद्द्दृशं अभ्रमापकं चेत्सर्थः अपांपटलं पुरः उदीक्ष्य विस्मयं जगाम अत्रो

पमानुप्राणितास्वभावोक्तिरलंकारः ॥१५॥ सो ऽर्जुनः सैकतवतीः पुलिनवतीः सैकतवतीः अभितः सर्वतः शफरीणां

मत्सीणां परिस्फुरितान्येव चारवो दृशो यासां ताः सुरनिम्नगां भागीरथीं उपयतीः भजतीः द्रुतः शातरि रुप अत्तरां बृहज्ज

शुचि रिति॥ अपत्र शुचिः स्वच्छः तनुना सांद्रेण चपलेन स्फुरत्वेन संवलितः संगतः विद्रुमलता विटपः पल्लवः॥ विट
पः पल्लवे खड्गे विस्तारे स्तंभे शाखयोरिति विश्वः स्मरदायिनः मौक्तिकपंक्तस्य दशनानां मुक्तानां दंतकांतिकलितस्य दृष्टि
ताधरस्य अपिच गर्भस्थादिना कर्मणि षष्ठी मरणं स्मरयति स्मलिङ्स्मृतिमस्ताधं लटस्मिमीळ्ड स्वः स्मरणालंकारः १३

शुचिरप्सु विद्रुमलता विटपः स्तनुसांद्रफेनलवसंवलितः॥ स्मरदायिनस्स्मरयति स्म मनो दयिताधर
स्य दशनांशुमुक्ततः॥१३ उपलस्य च चलतरंगच्युतं मदगं च मुह्तितवतां पयसः॥ अतिदंतिनामिवसमं

उपलस्येति॥ सोर्जुनः चंचलतरंगच्युतं तत्स्रक्रांतमिसर्वैः मदगंधमुपलेभ्यो ध्रायपयस गच्छितवतां रोषा
दिति शेषः कार्यकारणयोरदर्शनाशोकपार्थेवादिषु दृष्टव्यः कर्मणि षष्ठी प्रतिदंति नाभिवाभिमुखान्अ
भियातान् करिणो गजान् संबुबुधे॥ ददर्शो॥ १४॥ ० ० ०॥

चलवीचीनां रागो रंजनं वर्णांतरापादानं तस्य रचनाक्रिया तत्र परवो रुचयः प्रभाः अंभसि निमग्नमपि मणिजालं साश्रयं स्फू-
तमिति भावः मनोगतं स्फुरितं रोषादिविकारमाकृतयो भ्रूभंगादिबाह्याविकारा इव सितवाजिनेऽर्जुनाय निजगदुः ज्ञापयामासुः ॥ इत्यर्थः ॥ ९ ॥

सितवाजिने निजगदू रुचयश्चलवीचिरागरचनापरवः ॥ मणिजालमंभसि निमग्नमपि स्फुरितं म-
नोगतमिवाकृतयः ॥ ९ ॥ उपलाहतोद्धततरंगभृतं जविना विधूय विततं मरुता ॥ स ददर्श केतकशि-
खाविशदं सरितः प्रहासमिव फेनमपां ॥ १० ॥

उपलैराहताः अत एवोद्धताश्च ये तरंगास्तैर्धृतमूढमित्यर्थः जविना वेगवता मरुता विधूय
आलोड्य विततं केतकस्य शिखाग्रं तद्वद्विशदं शुभ्रं अपां फेनं डिंडीरं स अर्जुनः फेनं इस मरः सरितः प्रहासं अट्टहासमिव

बर्हिचंद्रकनिभं मयूरमेमेचकं सदृशं समो चंद्रकमेचका विसमरः बहु अनेकं दानपयसां पटलं जाताविकवचनं बहवो मदांबुविंदव इत्यर्थः अवगाढं अंतःप्रविष्टं गाहेः क्तं तरिक्तः इभपतिं ईक्षितुं विकसतदुन्मिषत्सरितोलोचनशतमिव स्थितमिवेत्युत्प्रेक्षा अस्यार्जुनस्य धृतिं प्रीतिं विदधे ॥ ११ ॥ प्रतिबोधः स्फुटनं विद्रापगमश्च तत्र जृंभणं विभिन्नता जृंभा चतेन

बहुबर्हिचंद्रकनिभं विदधे धृतिमस्य दानपयसां पटलं ॥ अवगाढमीक्षितुमिवे भपतिं विकसद्विलोचनशतं सरितः ॥ १२ ॥ प्रतिबोधजृंभणविभिन्नमुखी पुलिने सरोरुहदृशा ददृशे ॥ पतदच्छमौक्तिकमणि

तेन विभिन्नमुखी विस्मितषण्मविवृतानना उत्पतद्य पतदच्छो मौक्तिकमणीनां प्रकरः स्तोमो यस्याः सा तथो क्ता उत्पतदग्ज लस्फो बिंदुरिव स्थित इत्युत्प्रेक्षा शुक्तिवधूरिव शुक्तिवधूः पुलिनी यद्वेति तावसरो रुहसदृशार्जुनेन ददृशे ऽत्र प्रतिबोधो मिविपादो मानां प्रकृतार्थानां शुक्तिवधूश्चोपमा रूपकयोः साधकबाधकाभावात् संदेहसंकरवत्सापि शाया स्फगलनो त्प्रेक्षेति तयोरंगीभाव १२

शुचिरिति॥ अप्सु शुचिः स्वच्छः तनुना सान्द्रेण चपलेन स्फुटलवेन संवलितः संगतः विद्रुमलताविटपः प्रवालवृक्षः॥ विटपः पल्लवे स्तम्बे विस्तारे स्तम्भशाखयोरिति विश्वः स्मरदायिनः मोकोत्पादकस्य दशनांशुमन्तो दन्तकान्तिकलितस्य दयिताधरस्य अच्छिनत् यादिना कर्मणि षष्ठी मनसां स्मरयति स्मलितं स्मरति स्म तितमो ... स्मरणालंकारः १३

शुचिरप्सु विद्रुमलताविटपस्तनुसान्द्रफेनलवसंवलितः॥ स्मरदायिनः स्मरयति स्म मनो दयिताधरस्य दशनांशुमतः॥१३॥ उपलभ्य चञ्चलतरङ्गधृतं मदगन्धमुत्थितवतां पयसः॥ प्रतिदन्तिनामिव स सं

उपलभ्येति॥ सोऽर्जुनः चञ्चलतरङ्गेषु धृतं तत्संक्रान्तमित्यर्थः मदगन्धमुपलभ्य ... पयसः उत्थितवतां रोषा दिविरोषः कार्यकारणयोरभेदः शोकपाण्डवादिषु दृष्टव्यः कर्मणि षष्ठी प्रतिदन्तिनामिवाभिमुखान् प्रियातान् करिणो गजान् संबुबुधे॥ दश॥ १४॥

2५८

श्रीगणेशाय नमः ॥ रुचिरेति ॥ अथ अस्मादनन्तरं रुचिराकृतिः सौम्यविग्रहः धृतसत्पथो वृत्तसन्मार्गः आश्रितानु
गुणत्वान्नित्यर्थं यथाकृतिस्तथा गुणा इति सामुद्रिकाः उपमानेपि समानमेतत् सः पुरुहूतसुतः अर्जुनः कनकस्य विकाराः
सानवो यस्य तं कनककसानुं गमकत्वात् समासः व्यधिकरणपदो बहुव्रीहिः समुदायविकारषष्ठ्याश्च बहुव्रीहिरुत्तरपदलोपश्च तमिंद्रकीलं प
रमः पुमान् विष्णुः पततां पतिर्विहगः गरुडमिव त्रिभिः पथिभिः गच्छतीति सा त्रिपथगा भागीरथी अन्येष्वपि दृश्यत इति डप्रत्ययः

रुचिराकृतिः कनकसानुमथो परमः पुमानिव पतिं पततां धृतसत्पथस्त्रिपथगामभितः स तमारुरोह पुरुहूतसुतः १
तमनिंद्यबंदिन इवेंद्रसुतं विहितालिनिक्वणजयध्वनयः पवनेरितकुलविजिह्मशिखा जगतीरुहोवचकरुः कुसुमैः २

उपपदसमासः उत्तरपदसमासश्च तामभितोऽभिमुखमारुरोह समीपोभयतः शीघ्रं साकल्याभिमुख्येभितः इत्यमरः प्रमिता
क्षराच्छंदं प्रमिताक्षरा सजसस्यैः कथितेति लक्षणात् १ अथास्य कार्यसिद्धिनिमित्तानि सूचयन् मार्गे वर्णयति तमिति अलिनि
क्वणा जयध्वनयः स्वनैर्विहिता येस्ते तथोक्ताः पवनेन वायुना ईरिता नुन्ना अत एवानुकूला अत्यन्तविजिह्मा वक्राः शिखाः शाखा या
सां ते यथोक्ताः शिखाज्वाला कूर्मौ ल्यां शिखा शाखायमौलिरिति विश्वः निवेजयंति जगतीरुहो भूरुहः वृक्षो महीरुहः शाखी

२५

विटपी पादपस्तरुरित्यमरः क्विप् अनिन्द्या अनवद्याः ये बंदिनः स्तावकास्त इवेन्द्रसुतमर्जुनं कुसुमैरवचकरुः अभिववृषुरित्य
र्थः कुञ्जकृतामिति गुणः अवकिरतेर्लिटस्य पलाकुसुमानां करणत्वं विवक्षायां तेन तु कर्मत्वमेव यथाकुरं। ज्ञानं वा माच्छिरतीति दर्
शयनेन यथा नूनामर्थं भेदत्कारस्यप्यत्ययः यथा सिंचतेः हरणाद्धि करणयोरिव द्रव्यस्य कर्मत्वकरणत्वे यथा अमृतं सिंचति गोः
पयः सिंचतिवामृतेनेति अत्र वाक्यसमाससगतयोरुपमानमयोः साध्यसाधनाभावादंगांगिभावेन संकरः २

अवधूतपंकजपरागकणास्तनुजाह्नवीसलिलवीचिभिदः परिरेभिरेऽभिमुखमेत्य सुखाः सुहृदः सखायमिव
तं मरुतः ३

अवधूतेति अवधूताः पंकजपरागकणा यैस्ते तथोक्ताः इति सौरभ्योक्तिः तनुजाह्नवीसलिलवीचिं भिंदंती
ति तथोक्ताः इति शैत्योक्तिः सुखयंतीति सुखाः पचाद्यच् सुखस्पर्शा इति मांद्योक्तिः मरुतो वातास्तमर्जुनं सुहृदः सखायमि
वाभिमुखमेत्यागत्य परिरेभिरे आलिंगितवंतः ३

उदितेति उदितोपलस्खले पुन्नतपाषाणेषु स्खलनेन प्रतिघातेन संवलिता मूर्छिताः अत एव तूर्यघोष इव घुमुघुमायमाना इत्यर्थः
स्फुटहंसानां सारसानां च विरावैर्युक्ताः युज इति निपातः क्विप् अनुवप्रमपां मतः पतन्तीनामिति शेषः ध्वनयोऽर्जुनस्य मंगल
प्रयोजनमेषां ते मांगलिकाः प्रयोजनमिति ठक् तैस्तूर्यैः कृतां मुदं हर्षं प्रतेनुः अत्रान्यदार्यकारणासंभवो मंगलतूर्यमुत्स
दृशीं मुदमिति प्रतिबिंबानां सपात्रिदर्शनालंकारः ४ अवरुग्णेति सोऽर्जुनः पुरोऽग्रे वरुग्णतुंगसुरदारुतरो भग्नोन्नतदे

उदितोपलस्खलनसंवलिताः स्फुटहंससारसविरावयुजः मुदमस्य मांगलिकतूर्यकृतां ध्वनयः प्रतेनुरनुवप्र
मपां ४ अवरुग्णतुंगसुरदारुतरोर्निचये पुरः सुरसरित्पयसां स ददर्श वेतसवनाचरितां प्रणतिं बलीयसि विवृद्धिकरीं ५

वदारुद्रुमे बलीयसि बलवत्तरे नम्रत्वं तादृशायसुनिमित्तमुपानुकृ सुरसरित्पयसां निचये निचयपूरविषये वेतसवनेन वानीरवने
नोचरितां अथ वेतसो रथाभ्रपुष्पविदुलञ्जुलानवानीरवञ्जुला इत्यमरः समृद्धिकरीं श्रेयस्करीं लोके यथा दृष्टामित्यर्थः
प्रणतिं ददर्श या सर्वलोकदृष्टान्तभूतेति भावः ५

२४

विबभूवेति सोर्जुनः परितः सरोजरजसा कुमल्लरेणुना अरुणलितं उत्तरीयं चकुं कुमाद्विनारुणलितं भवति संहतिमच्चीरधृतं रंगरंगिवारितरंगशोभिसरित उत्तरीयं स्तनांशुकमिव स्थितं कलहंसकुलं मवतोढुकयितुमलमसमर्थ्यने विबभूवनश मगवकु तत्सौंदर्योद्वलत्वादितिभावः ६ दधतीति सत्ताः सत्ता निदधति कुतः परिणतास्तीयकृदंत प्रहारिणो द्विरदा यस्मि

विबभूव नालमवतोढुकयितुं परितः सरोजरजसारुणितं सरिदुत्तरीयमिव संहतिमत्सततरंगरंगि कलहंसकुलं ६

दधति क्षताः परिणतद्विरदे मुदितालियो ऽपि मदस्रुतिभिः अधिकां सरोधसि बबंध धृतिं महतोरुजन्मपि गुणोपमता ७

न तस्मिन्नु तिर्यगंत प्रहारस्तु गजः परिणतो मत इति हलायुधः मदस्रुतिभिर्मुदितालियो विनिरोधसि सोर्जुनोऽधिकांधृतिं शोतिं बबंध निश्चलीकृत वानित्यर्थः तथाहि महतामूरुजन्मपा उपभापि महते गुणायोत्कर्षो भवति महत्कृतापीडापि गो भावहेवेत्यर्थः तद्युक्तं गजकृतस्यापि रोधसः प्रीतिकरत्वमिति भावः ७

25

3ee

॥ श्री ॥ कीरातमुकसप्तमःसर्गप्रारंभः॥ श्री॥

Checked 2012

1

श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीमदनंतचरणारविंदाभ्यां नमः॥ श्रीम
द्भिः सरथगजैः सुरांगनानां गुप्तानामथ सचिवैस्त्रिलोकभर्तुः॥
संमूर्च्छन्नलघुविमानरंध्रभिन्नः प्रस्थानं समभिदधे मृदंगना
दः॥१॥ सोत्कंठैरमरगणैरनुप्रकीर्णान्निर्याय ज्वलिततरुचः सुपुरा
न्मघोनः॥ रामाणामुपरि विवस्वतः स्थितानां नासेदे चरितगुण
त्वमातपत्रैः॥२॥ धूतानामभिमुखपातिभिः समीरैरायासादवि
शदलोचनोत्पलानि॥ आनिन्ये मदविहितां श्रियं वधूनामुष्णांशु
द्युतिजनितः कपोलरागः॥३॥ तिष्ठद्भिः कथमपि देवतानुभावादाकृ

ध्रैः प्रजविभिरायतं मुरंगौ ॥ वैमीनां मसरितविवर्तनेरथायैरासे
दैवियतिविमानवत्प्रवृत्तिः ॥ ४ ॥ कान्तानां हृतपुलकः स्तनांग
रागवक्रेषु च्युततिलकेषु मौक्तिकाभः संपें श्रमसलिलोद्गमो द्र×दे
मोविभूषां रम्याणां विकृतिरपि श्रियं तनोती ॥ ५ ॥ राजद्भिः
पथिमरुतामभिन्नरूपैरुल्काचिंः स्फुरद्गतिभिर्ध्वनितां श्रुका
नो ॥ तेजोभिः कनकनिकाषराजिगौरै मैरीयाक्रियत इव
स्पसान्तिरेकः ॥ ६ ॥ रामापणामवजित माल्यसौकमार्यं

॥२॥

संप्रासवपुषि सहत्वमातपस्य गंधर्वैरधिगतविस्मयैः प्रतीये कल्याणी विधिषु विचित्रता विधातुः ॥७॥ सिंदूरैः कृतरुचयः सहेमकक्षाः स्रोतोभिस्त्रिदशगजामदं क्षरंतः ॥ सादृश्यं ययुररुणांशुरागभिन्नैर्वर्षद्भिः स्फुरितशतह्रदैः पयोदैः ॥८॥ अत्यर्थं दुरुपसदादुपेत्य दूरं पर्यंतादहिममयूखमंडलस्य ॥ आशानामुपरचितामिवैकवेणिं रम्योर्मिं त्रिदशनदीं ययुर्बलानि ॥९॥ आमत्तभ्रमरकुलाकुलानि धुन्वन्नुद्धतग्रथितरजांसि पंकजानि ॥ कांतानां गगननदीतरंगशीतः संतापं विरमयति स्म मातरिश्वा ॥१०॥

॥२॥ राम

॥१०॥

४+२

संभिन्नैरिभतुरगावगाहनेन प्राप्योर्वीरनुपदवीं विमानपंक्तीः॥
तत्सूर्वं प्रतिविदधे सुरापगायां प्रांतस्थक्तिचलविवर्त्तनं पयोभिः॥
३३॥ क्रांतानां यह चरितासथोरथानामक्षायक्षतसुस्वे
स्म वेदिकानां॥ निःसंगेप्रधिथिभिरुपाददे विवृत्तिः संपीडक्षु
भितजलेषुतोयदेषु॥ ३२॥ तत्सानामुपदेधिरविबाणभिन्नाप्रह्लादेसु
रकरिणां घनाः क्षरंतः॥ युक्तानां खलु महतां परोपकारेक
ल्याणी भवतिरुजत्स्वपिप्रवृत्तिः॥ ३३॥ संवानामुरुरनिलेन नीय
मानेदिव्यस्त्रीजद्घनवरांशुकेनिवृत्तिं॥

॥३॥ पर्यस्यत्क्षुमभिमेरवलं श्रुजालं संत्वझेयुतकमिवां नरि
यमुर्वी॥३४॥ अत्यादीकृततिलकास्कं धारपातैः पक्ष्मादं शमिन
परिश्रमादिरांतः॥ कांतानां बहुमतिमाययुः पयोदौ नात्यी
यान्वड्सु कुलहिनस्ति दोषाः॥३५॥ पातस्य प्रथिततरंग
सैकता भेविछेदैं विपयसि वारिवाहजालेः॥ आतेनुस्त्रिदशवधूज
नांगभाजां संधाने सुरधनुषः प्रभामणीनां॥३६॥ संसिद्धावि
तिकरणिय संन्निवद्धै राक्षपैः विपतिपतां विलंघ्य विथीं॥
असेदेदशशातनौचनच्छविन्यासिमूतैरपीहीनसा
नुरिंद्रकीलैः॥३७॥

॥३॥
राम

आकिर्णमुखनलिनै विलासिनीनामुद्भूतस्फुटविषदातपत्र
फेना। सातूयध्वनीतगभिरमापतंति मे भर्तुः शिरसिनभो
नदीवरेन्द्रे॥१८॥ सेतुत्वं दधति पयोचौविलानेसेरंभाद
भिपततोरथान्नजवेन॥ अन्मुर्निर्यिभितरमशाशिमभुयघो
णाःरुद्धेनक्षितिमवनाभिनस्कारंगाः॥१९॥ माहेंद्रंनभगमु
मप्रिश्रितःकरेणुवर्या पर्यंतोच्छ्रितजलदा दिवः पतंतः॥ सांद्र
रूपंनितयनतिःपाकंपपक्षैराजगमुजलनिधि शैः
यिभिनगेंद्रैः॥२०॥

तुङ्गसङ्गसमविषमे सर्मर्महाद्रेः क्रान्तानां वियदभिपातलाघ
वेन ॥ आयुकादुपनदिसैकतेषु लेभे सामग्र्यं खुरपदवी तुरं
गमाणां ॥२१॥ संध्वानं निपतितनिर्झरासु मंद्रैः संमूर्छन्नप
तिर्निनदैः [illegible] सकासु ॥ उद्ग्रीवैर्घनरवशंकया मयूरैः सोत्कं
ठं ध्वनिरुपशुश्रुवे रथानां ॥२२॥ संभिन्नामविरलपातिभिर्मयू
खैर्नीलानां भृशमुपमेखलं मणीनां ॥ विच्छिन्नामिव वनिता
नयोंतराले वप्रांभभृतिमवलोकयांबभूवुः ॥२३॥ आसन्नरा
द्विपपदविमदानिलायकृद्धं लोचियमव [illegible] मसघूर्गला
नां ॥ सख्याजं निजकरीणिभरात्तचिता पाद्यानं स्वरकरिणः कथंचि

डी॥

मामु

घी×३

॥ ॥

निरंध्रं पथिषु रजोरथांगधूतं पयस्यज्जव संक्लितारुणं
वहंति ॥ ज्ञातेन वनगहना निवाहिनी साधमंतिक्षुभितनलके
वनं कुकन्या ॥ २५ ॥ संभोगक्षमगहनामथोपगंगे विभ्राणां ज्वलितम
णीनिसेकताजिं ॥ अध्युषुश्चुतकुसुमाचितां सहायाई व्यरेरचिरलशा
द्वलां धरित्रीं ॥ २६ ॥ भूभर्तुः समधिकमायचितां स यथा ह्रतारस
मादधे तदाध्याः श्रीमत्ताहरिसखवाहिनी निवेश ॥ संभक्ते
कि मसुलभं महोदयानामुद्धायं नयति यदृच्छयापि
योगः ॥ २७ ॥ सामोद्याः कुसुमतरुश्रियो विविक्ताः ॥

संपतिः श्रीकिशलयशालिनीलतानां ।। साफल्यंपयुरमरांग

नोवमुक्ताः सालक्ष्मीरूपकुरुतेययापरेषां ।। २ ।। नाक्रीनो ।

पिविदशवधूजनपुरस्तो ह्रीनादिश्वसिनवी

लोत्तरूपलज्ञवानौ ।। समुत्रानांहतविनयरिका ह तानां संपर्कंपरि

हरतिस्मचंदनानां ।। २४ ।। उत्सृ ह घ्यजकुथकंकटावि ।।५।।

रिक्तिमानितांविदितनप्रेश्रमंविनेतुं आक्षिप्तस्पंदुमग

हनामुगांनपानैपर्यस्तागिरयइवद्विपाविरेजुः ।। २५ ।। प्रस्था

नश्रमजनितोविहायनिद्रामामुक्तेगजपतिनासदानपंके ।।

[illegible] शायां नेकुलमलिनां क्षसांवित्कीनं संरंभच्युतमिव शृंखलं
चकासे ॥२१॥ आयस्तः सुरसरिदोघरुद्धवप्रासः प्राप्तुं वनगज
दानगंधिरोधः ॥ मूर्द्धानं निहितशितांकुशं विधुन्वन्न्यंतारं न
विगणयांचकार नागः ॥२२॥ आरोढुः समवनतस्य पीतशेषं
साशंकं पयसि समीरितं करेण ॥ संमार्जन्नरुणमद [illegible] श्रुं
स्युतीकपोलौ सस्पंदे मद इव सीकरः करेणोः ॥२३॥ आ
घ्राय क्षणमतितृष्यन्नापीरोपादुत्तीरं निहितविवृत्तलोच
नेन ॥ संपृक्तं वनकरिणां मदांबुसेकैर्नाचेमे हिममपि

।६॥

प्रच्योतन्मदसुरभीणि निम्नगायाः क्रीडंतो गजपतयः
पयांसि कृत्वा ॥ किंजल्कव्यवहीततांम्रदानलेखैरुत्तेरुः सर
सिजगंधिभिः कपोलैः ॥२५॥ आकीर्णं बलरजसा घनारु
क्रौ सम्प्रं णेन प्रक्षोभैः सपदि तरंगितं तटेषु ॥ मातंगोन्मथितसरोजरेणु
प पिंगं कौशेयं वसनमिवांबु निर्बभासे ॥२६॥ श्रीमद्भिर्नियमितकं
धरापरांतैः संसक्तैरगरुवनेषु सांगहारं ॥ संप्राप्ते विस्तुलमयंबु
मिगजेंद्रैः प्रस्थादि प्रचलितगंडशैलशोभा ॥२७॥ निःशेषं प्रश ॥६॥
मितरेणुवारणानां स्रोतोभिर्मदजलमुज्झतामजस्रं ॥ आमो राम
दं मवहितभूरिपुष्पगंधं भिन्नैलासुरभिमुखाहगंधवहः ॥२८॥

रा०

सादृश्यं दधति गभीरमेघघोषैरुन्निद्रक्षुभितमृगाधिपश्रु

॥७॥ तानि ॥ आतेनुश्चकितचकोरनीलकंठान्कछांतानमर

महेभबृंहितानी ॥ ३७॥ शाखावनसमकमनीयपरिछदा

नामध्वश्रमातुरवधूजनसेवितानां ॥ जग्मे निवेशन

विभागपरिष्कृतानां लक्ष्मीः पुरोपवनपादपानां ॥ ४०॥ छ ॥७॥

॥ छ ॥ इति श्री किरातार्जुनीये महाकाव्ये लक्ष्मांके भार

वीकृतौ सुरसैन्यमिंद्रकीलकवतरणं नाम सप्तमः सर्गः ॥ ७॥

५॥

॥ किरातमुक्लसमम: सुर्ग[illegible]र्समास: ॥ ❀ ५

॥६५॥
राम

॥८॥

॥ किरातमुल अ[illegible]मः सर्गः समाप्तः॥

॥८॥
राम

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ स्वमायाकृतमंदिरोज्वलं ज्वलन्मणिव्योमसदां
सनातनं ॥ सुरांगनागोपतिचापगोपुरं पुरं वनानां विजिहीर्षया जगु ॥ १ ॥
यथायथं ताः सहिता नभश्चरैः प्रभाभिरुद्भासितशैलवीरुधः ॥ वनं विशं
तोवनजायतेक्षणाः क्ष णद्युतीनां दधुरेकरूपतां ॥ २ ॥
निवृत्तवृत्तोरुपयोधरक्लमः प्रवर्तनि क्वाद्विविभूषणारवः ॥ नितंबि
नीनां भ्रशमादधे धृतिं नभः प्रयाणादवनौ परिक्रमः ॥ ३ ॥ घनानि
कामं कुसुमानि बिभ्रतः करप्रचेयान्यपहाय शाखिनः ॥ पुरोभिस
रे सुरसुंदरीजनैर्यथोत्तरेच्छा हि गु णेषु कामिनः ॥ ४ ॥ तनूरल
क्तारुण पाणिपल्लवाः स्फुरन्नखांशूत्करमंजरीभृतः ॥ विला

10

क्र० रा०

सिनी बाकुलतावनालया विलेपनामोदहृताः सिषे विरे ॥७॥ नि पीप

मानस्तवकाशिली मुखैरशोकयष्टिश्चलबालपल्लवा ॥ विडंबयंती

॥ ९ ॥ दृढशेवधू जनैरमंददष्टोष्ठकरावधूननं ॥८॥

करोधुनानानवपक्ववाहनी वृथाकृथामानिनिमापरिश्रमं ॥ उपेयु

षीकल्यलताभिशाकयाकथं न्वितस्वस्यतिपदूदावली ॥८॥ ९९॥

जहीहि कोपं दयितोनुगम्यतापुरानुशेतेनवचंचलंमनः ॥ रतिप्रियं को

चिद्दु पैतुमिच्छतीं पुरानुनिन्येनिपुणाः सखीजनः ॥ नायुग्म ॥ स

मुन्नतैः काशदुकूलशालिभिः परिक्वणत्सारसपंक्तिमेखलैः ॥ ९ ॥ राम

॥ प्रतीरदेशैः स्वकलत्रचारुभिर्विभूषिताः कुंतसमुद्रयोषितः ॥

॥ ० ॥

विदूरपातेनभिदामुपेयुषः श्च्युताः प्रवाहादभितः प्रसारिणः ॥ प्रिया
कशीताः शुचिमौक्तिकत्विषोवनप्रहासाइववारिबिंदवः ॥३०॥
सखीजनंप्रेमगु[illegible]रूकृतादरं निरीक्षमाणाइववन्नमूर्त
यः ॥ स्थिरद्विरेफांजनशादितोदरैर्विकाशिभिः पुष्पवीलोचनैर्ल
ताः ॥३१॥ उपेयुषीणांबृहतीरधीस्सकामनां सिजहुः सुरराजयोषीतां ॥
कपोलकारैः करिणांमदारुणैरुपाहितश्यामरुचश्चचंदनाः ॥३२॥ चनुमिः
काड्डापके ॥ स्वगोचरेसत्यपिचित्तहारिणाविलोभ्यमानाः प्रसवेनशाखिनां ॥
नभश्चराणामुपकर्तुमिच्छतांप्रियाणिचक्रुः प्रणयेनयोषितः ॥ प्रयु
घ्नतोच्चैकुसुमान्निमानिनीविपक्षगोत्रंदयितेनलंभिता ॥ नकीचिदूचे ३३॥

चेच्चरणेन केवलं लिलेख बाष्पाकुललोचना भुवं ॥१४॥ प्रिये परायद्धे तिवा

॥२॥ चमुच्चुखीनिबद्धदृष्टिः शिथिलाकुलोच्चया ॥ समादधे नांशुकमाक्षितं

वृथा विवेद पुष्पेषु न पा[illegible] जिपल्लवे ॥१८॥ [illegible] सलीलमासक्तलतांत

भूषणं समासजंत्याकुसुमावतंसकं ॥ स्तनोपपीडं ननुदे नितंबिना ॥ बि

घनेन कश्चि[illegible] जघनेन कांतया ॥१९॥ [illegible] मपाहृतं लोचनतो मु

खानिलैरपारयंतं किल पुष्पजं रजः ॥ पयोधरेणोरसि काचि

दुन्मनाः प्रियं जघानोन्नतपीवरस्तनी ॥१७॥ कलत्रभारेण ॥२॥

विलोलनीविना गलदुकूलसनशालिनोरसा ॥ नलिप्सपायस्फुट राम

रोमराजिना निरायतत्वाद् दनेदरेण ताम्यता ॥१८॥ विलंबमाना कु
लकेशपाशया कयाचिदाविष्कृतनाहुमूलया ॥ तरुप्रसूनान्यपदिश्य
सादरं मनोधिनाथस्य मनः समादहे ॥१९॥ युग्मं ॥ इमान्यमूनि
त्यपवर्जितेशाने यया प्रियमं कुसुमोग्रपल्लवे ॥ विहाय निःसारतयेव
भूरुहः पदं वनश्रीर्वनितासु संदधे ॥२०॥ प्रवालभंगारुणपाणि
पल्लवः परागपांडुकृतपीवरस्तनः ॥ महीरुहः पुष्पसुगंधिरादरे वपु
र्गुणोच्छ्रायमिवांगनाजनः ॥२१॥ वरोरुमिर्वारणहस्तपीवरैः स्विरायखि
भान्नवपल्लवश्रियः ॥ समेपियातुं चरणान्ननीश्वरान्मदादिव प्रस्ख
लितः पदे पदे ॥२२॥ विसारकांचीमणिरश्मिलब्धया मनोहरोच्छ्राय

कश.

नितंबशोभया॥ स्थिनानिजित्वानवसैकतद्युतिं श्रमातिरिक्तैर्ज श्रीग.

॥३॥ घनानि गौरवैः॥२३॥ समुद्घसंपर्कजलकौमलैरुपाहितश्रीरायुपवनीवि शाको २

नाभिभिः॥ दधंति मध्येषु वलीविभंगिषु स्तनातिभारादुदराणि नम्रतां

॥२४॥ समानकांतीनि तुषारभूषणैः सरोरुहैरस्फुटपत्रपंक्तिभिः॥ श्रि

त× श्रुतानि घर्मांशुकुणैः समंततो मुखान्यनुस्फुल्लविलोचनानि च॥२५॥ विनिर्यती

नां परिखेद थरं सुरांगनानां मनुसानुवर्मन॥ स विस्मयं रूपयतो न

मं९ मश्चचराञ्चिवेशनैं वीमिं क्षणादरः॥२६॥ पंचभिः कुलकं॥ अथ स्फुरन्मी ॥३॥

नविधूतपंकजा विपंकतीरस्ववलितोर्मिसंततिः॥ पयोइवगाढुकलहंसना यम

दिनीसमाजुहावेववधूः सुरापगा॥२७॥ प्रशांतघर्माभिभवः शनैर्विवान्

विलासिनीभ्यः परिमृष्टपंकजः ददौ भुजालंबमिवात्तशीकरः स्तरंगमा

×सू×४ वे×४ लान्तरगोचरोऽनिलः॥२८॥

गतैः स हावैकलहंसविभ्रमं कलत्रभारैः पुलिनं नितंबिभिः ॥ मुखैः सरोजानि च दीर्घलोचनैः सुरस्त्रियः साम्यगुणान्निराशिरे ॥ २९ ॥
विभिन्नपर्यंतगमीनपंक्तयः पुरो विगाढाः सचिवैर्मरुत्वतः ॥ कथंचिदापः सुरसुंदरीजनैर्विषादिभिः तत्प्रथमं प्रपेदिरे ॥ ३० ॥ विगाढमात्रे रमणीभिरंभसि प्रयत्नसंवाहितपीवरोरुभिः ॥ विभिद्यमाना विससार सारसाननुद्रवन्ती रेषु तरंगसंहतिः ॥ ३१ ॥ शिलाघनैर्नाकसदामुरःस्थलैर्बृहन्निवेशैश्च वधूपयोधरैः ॥ तटांतनीतेन निभिन्नवीचिना रुषेव भेजे कलुषत्वमंभसा ॥ ३२ ॥ विधूतकेशाः परिलोलितस्रजः सुरांगनानां प्रविलुप्तचंदनाः ॥ अतिप्रसंगाद्विहितागसो मुहुः प्रकंपमीयुः सपत्न्यः कोपमापुः ॥ ३३ ॥

विपक्षचित्तोन्मथनानखव्रणास्तिरोहिताविभ्रममंडनेनये। हृतस्य
शेषानिवकुंकुमस्यतान्विकत्थनीयान्दधुरन्यथास्त्रियः॥२४॥प्रियेणसं
ग्रथ्यविपक्षसंनिधावुपाहितांवक्षसिपीवरस्तने॥स्रजंनकाचिद्विज
हौजलाविलांवसंतिहीप्रेम्णिगुणानवस्तुनी॥ ॥२५॥असंशयंन्य
स्तमुपांतरक्ततांयदेवरोद्धुंरमणीभिरंजनं॥हृतेपितस्मिन्सलिलेन
शुक्लतांनिरासरागोनयनेषुनश्रियं॥२६॥द्युतिंवहंतोवनितावतं
सकाहृताःप्रलोभादिववेगिभिर्जलैः॥उप[illegible]प्लुतास्तत्क्षणशोच
नीयतांच्युताधिकाराःसचिवाइवाययुः॥२७॥विपत्रलेखानिरलक्तको
काधरानिरंजनाक्षीरपिबिभ्रतिश्रीयं॥निरीक्ष्यरामाबुबुधेनभश्च
रैरलंकृतंतद्वपुषैवमंडनं॥२८॥

राम

॥ ६ ॥

तथा न पूर्वं कृतभूषणादरः प्रियानुरागेण विलासिनीजनः ॥ यथा
जलार्द्रनखमण्डनश्रिया ददाह दृष्टीः प्रतिपक्षयोषितां ॥ ३ ॥ शुभा
ननाः सांबुरुहेषु भीरवो विलोलहाराश्चलफेनपंक्तिषु ॥ नितांतगौ
र्यो हृतकुंकुमश्रियं न लेभिरे ताः परभागमूर्मिषु ॥ ४० ॥ हृदाम सिंध
स्तवधूकराहतेरवं मृदंगध्वनिधीरमु[illegible]ति ॥ मुहुः स्तनैस्ताल
समं समादधे मनोरमं नृ[illegible]मिव प्र[illegible]वेपितं ॥ ४१ ॥ श्रियाहृतासद्भि
कैरवला निरस्य पितैरलंकृता बुः प्रमागतैर्मुं । कृतानुकूल्या सुरराज
योषितां प्रसादसाफल्यमनाप जाह्नवी ॥ ४२ ॥ परिस्फुरन्मीनवि
घट्टितोरवः सुरांगनास्त्रासविलोलदृष्टयः ॥ उपाययुः कंपितपा

२ रवैः [illegible]

(14)

कीरा०

॥५॥ पयादि वाप्लिर्षं ... षाहतं भसि पि पंमुदानंदपतीस्प मानी नि॥

अरु त्रिमप्रेमरस्सा ह्रितमनोहरं तिशमाः कृतकैरपी हितेः ॥४४॥

तिरो हितांतानि नि लांतमाकुकैरपाविगाहादलकैः प्रसारि भि॥

पयुर्वंघूनां वदनानि तुल्यतां द्विरेफ वृंदांतरितैः सरोरुहैः॥

४५॥ सरोजपत्रे परि लीनषट्पदे विशालदृष्टेः स्विद मूविलोचने॥

शिरोरुहाः स्विन्नतपक्ष्मसंततेर्द्विरेफवृंदं नु निरोद्धु निश्चलं ॥४६॥

अगूढहासस्फुटदंतकेसरं मुखं स्विदेतद्विकसन्नु पंकजं ॥ इती ॥५॥

प्रलीनां नलिनीवने सखीं विदांबभूवुः सुचिरेण योषीतः ॥४७॥ राम

॥युग्मं॥ करौ धुनाना नवपल्लवाकृती पयस्यगाधे किल जातसंभ्रमा॥

सखी बुनिर्वाच्य मध्याच्छ्र्य दूषितं प्रियांगसंश्लेषमवाप मानिनी ॥
॥४६॥ प्रियैः सलीलं करवारिवारितो निबद्धनिश्वास विकंपिताधरः ॥
सखीमुखाहूत कराग्रपल्लवो यथार्थतामाप विलासिनीजनः ॥४७॥

८+४ रूस्य धैर्यं दयीते न सादरं प्रसादिता पाः करवारीवारितं ॥ मुखं निमी
२न८ लन्नयनं तभ्रुवः श्रियं सपत्नी वदना दिवाददे ॥५०॥ विहस्य पाणौ वि
धृते धृतांभसि प्रियेण वध्वा मदनार्द्र चेतसः ॥ सखीव कांची पय
सा घनीकृता बभार वीतोच्चयबंधमंशुकं ॥५१॥ निरंजने साचि
केतंपतः विलोचने दृशावयाव कंवप्रथुरोष्ठपल्लवं ॥ नतभ्रुवो मंडयति स्म
वीग्रहे वलिक्रियाचातिलकं तदास्पदं ॥५२॥ श्री गणेशाय नमः ॥

माघ सर्ग८

॥६॥ प्रियेण सिक्ता चरमं विपक्षतश्चुकोप काचिन्न तु तोषसान्त्वनैः॥ जनस्य रूढप्रणयस्य चेतसः किमप्यमर्षोनुनये भृशायते॥५३॥ निमिलदाकेकरलोलचक्षुषां प्रियोपकंठं कृतगात्रवेपथु॥ निमज्जतीनां श्वसितोद्धतस्तनः श्रमो नु तासां मदनो नु पप्रथे॥५४॥ इत्थं विद्रुतसवनिताभिरुदस्यमानं पीनस्तनोरुजघनस्थलशालिनीभिः॥ उत्संगितोर्मिचयलंघिततिर ॥६॥ देशमौत्सुक्यनुन्नमिव वारि पुरः प्रतस्थे॥५५॥ ८॥ राम

तिरांतरैश्रुमिश्रुनानिरथांगनाम्नां नीत्वाविलोड्डितसरोजव
नश्रियस्ताः॥ सरेकुञ्जिरसुरसरिऽऽल [illegible] लधौतहारास्ताराचि
ता नतरलाइवयामवधूपः॥ ५६॥ संक्रांतकुकुमरसाह्नितवर्ण
भेदं विछिन्नभूपणमणि[illegible]करांशुचित्रं॥ बद्धोर्मिनाकवनि
तापरीभुक्तमुक्तं सिंधोर्बभारसलिलं शयनीयलक्ष्मीं॥ ५७॥
इति श्रीकिरातार्जुनीये महाकाव्ये लक्ष्मंके भारवीकृतौ नेनमी
ताऽलकेलिवर्णनो नमाष्टमः सर्गसमाप्तः॥ ८॥ श्रीगणेशा
य नमः॥ छ॥ छ छ॥ छ छ छ॥ छ छ॥

॥ किरातमूलषष्ठमः सर्गसमाप्तः ॥

की.सा कु.लं.१

१ ॥श्रीगणेशाय नमः॥ छ॥ रूचिराकृतिः कनकसानुमथो प
रमः पुमानिव पतिं पततां ॥ धृतसत्पथस्त्रिपथगाम
भितः स तमारुरोह पुरुहूतसुतः ॥१॥ तमनिंद्यबंदिनइवें
द्रसुतं विहितालिनिक्वणजयध्वनयः ॥ पवनेरिता
कुलविजिंह्मसिखा जगतीरुहो वचकरुः कुसुमैः ॥२॥
ज अवधूतपंकजपरागकणास्तनुजाह्नवीसलिलविचिभि
दः॥ परिरेभिरेभिमुखमेत्यसुखाः सुहृदः सखायमिव तं मरुतः ॥३॥

पत्र ९ हुमो

रा म १

उदितोपलस्खलनसंवलितवल्गिताः स्फुटं हंससारसविरावयुजः ॥
मुदमस्य मांगलिकसातु यद्भूतां ध्वनयः प्रतेनुरनुवप्रमपां ॥ ६ ॥
अवरुग्णतुंगसुरदारुतरौ निचये पुरः सुरसरित्पयसां ॥ सद
दर्शवितसवनाचरिता प्रणतिं बकीयसिविवृद्धिकरीं ॥ ५ ॥ विब
भूननाकमवलोकयितुं परितः सरोजरजसारुणीतं ॥ सरि
दुत्तरीयमिव संहृतिमत्सतरंगरंगि कलहंसकुलं ॥ ६ ॥ दधति
क्षितीः परितना[illegible] द्रुमदेमुदिताकियो बिलिमदसृतिभिः ॥ अधि
कांसरो[illegible]धिय शिवबंधचतिमहर्नेरुजन्नपि गुणाय महान् ॥ ७ ॥

किर०

॥२॥

अनुहेमवप्रमरुणैः समतां गतमूर्मिभिः सहचरं पृथुभिः ॥ सरथांग
नामवनितां करुणैरनुबध्नतीमभिननंद रुतैः ॥८॥ सितवाजिने नि
जगदूरुचश्चलकविचिरागरचनापटवः ॥ मणिजालमंभसि नि
मग्नमपि स्फुरितं मनोगतमिवाकृतयः ॥९॥ उपलाहतोद्धततरंग
सृतं त्तविनाविनाविधुघुयवितततंमरुता ॥ सददर्शकेतकशिखा
वीशदं सरितः प्रहासमिव फेनमपां ॥१०॥ बहुनहिं चंद्रकानि
मं विदधे धृतिमस्य दानपयसां प[illegible]टलं ॥ अवगामी क्षि
तुमिवेभपतिं विकसद्विलोचनशतं सरितः ॥११॥ छ ॥

॥२५

राम

प्रतिबोधजृंभणविभिन्नमुखी पुलिने सरोरुहदृशा ददृशे ।
।पतदच्छमौक्तिकमणिप्रकरा गलदम्बुबिंदुरिव शुक्तिवधूः॥१२॥
सुचिरप्लुविद्रुमलताविटपस्तनुसांद्रफेनलवसंवलितः।।
स्मरदायिनः स्मरयति स्म भृशं दयिताधरस्य दशनांशुभृतः।।
१३।उपलभ्य चंचलतरंगहृतं मदगंधमुच्छ्रितवतो पयसः।प्रति
(स) दंतिनामिव संबुबुधे करिमादसाममभिमुखान्करिणः॥१४॥ ॥
स जगाम विस्मयमुदीक्ष्य पुरः सहसा समुत्पतितिबोः फणिनः॥१५
प्रहितं दिगन्जविभिः श्वसितैः शरदभ्रविभ्रममपांपटकं॥१६॥ ॥

राम

॥ सततारसेकतनवनिरभिनः शकरिपरिस्फुरितचारुदृशः ॥ ल
लिताः सखिरिव दूहृ अघनाः सुनिमगमुग्धयतीः सरितः ॥१६॥
अधिरुह्यपुष्पभरनम्रशिखैः परितः परिस्खलतलक्लांतरुभिः ॥
मनसः [illegible] तिभिव मूर्छितैरः शुचिमाससाद सवनां त [illegible]
मूर्वं ॥१७॥ अनुसानुपुष्पितलताविततीः फलितोरुमूरुहविविक्त
वनः ॥ धृतिमाततान तनुतैन यस्य दूरे सलपसेछिवस्कु मवल्कामेचकः ॥
१८॥ प्रणिधाय तत्र विधिनाथ धियं दधतः पुरातनमुनेर्मुनितां ॥
श्रममादधावसुकरं न तपः किमिवावसादकरमात्मवतां ॥१९॥

॥३॥

सगः६

॥३॥

राम

॥शमयन्धृतेंद्रियशमैकसुखः शुचिभिर्गुणैरघमयं स तमः॥प्रति
वासरंसुकृतिभिर्ववृधेविमलःकलाभिरिवशीतरुचिः॥२०॥अघ्र
रिचकारचविवेकगुणादगुणेषुतस्यधियमस्तवतः॥प्रतिघातिनि
वि[illegible]षयसंगरतिंविरूपपूर्वःशमसुखानुभवः॥२१॥मनसाजपैःप
णतिभिःप्रयतःसमुपेयिवानधिपतिंसदिवः॥सहजेतरौजयशमौद
धतीबिभरां[illegible]बभूवयुगपन्महसी॥२२॥शिरसाहरिन्मणिनिभः
सवहन्हुतजन्मनोऽभिषवेणजटाः॥उपमांययावरुणदीधिति
भिःपरिमृष्टमूर्धनितमालतरौ॥२३॥धृतहेतिरप्यधृतजि[illegible]
[illegible]ह्मसतिश्चरितैर्मुनीनधरयन्गुरुभिः॥

१ कि०२०

॥४९॥ रजयो चकार वि~~के~~र जाः समृगानूक मिवेशते रम पितुं नगुणाः ॥
२५॥ अनुलोमपातिनचंद्रगतिं किरतासुगंधिमतः पवनं ॥
अवधीरितार्तवगुणं सुखतां नयता रुचां निचयमं श्रमतः ॥२६॥
नवपल्लवांजलिभृतः प्रचयप्रहृतस्तरून्नाम यतानन तिं ॥
स्तुणतातपैः प्रतिनिशम्य दुभिः शयनीयतामुपययौ वसुधां ॥२७॥
पतितैरपेतजलदान्नभसः पृषतै~~र~~ ~~वे~~[illegible]तारपांशमयतोवरजः ॥
सदयालुनेव परिगाढकृशः परिचर्ययानुजगृहे तपसा ॥२८
॥त्रिभिविवेशैकं ॥ महतेफकायतदवेक्ष्य शिवं विकस
तकुसुमंसपुरः ॥

रास्थित ×३

न जगाम विस्मयवशं वशिनां न निहंति धैर्यमनुभावगुणः

॥२८॥ तदभूरिवासरकृतैः सुकृतैरुपलभ्य वैभवमनन्यमभ

वं॥ उपतस्थु विषाद धियः शतयज्वनो वनचरा वसतिं॥२९॥

विदिताः प्रविश्य विहितानतयः शिथिलीकृतेधिकृतकृ

त्यविधौ॥ अनपेतकालमभिरामकथाः कथयांबभूवुरिति

गोत्रभिदे॥३०॥ शुचिवल्कवीतवपुरन्यतमस्तिमिरच्छिदामिव गिरौ

भवतः॥ महते जयाय मघवन्ननघः पुरुषस्तपस्यति तपञ्जगतीं॥

३१॥ स बिभर्ति भीषणभुजंगभुजः पृथु विद्विषां भयविधायि ध

॥ करात

॥ ५ ॥

अपलेन तस्य धृतसच्चरिताश्चरितेन चातिशयितामुनयः ॥ २२ ॥
मरुतः शिवानवतृणा जगती विमलं नभो रजसि वृष्टिरपां ॥ गुणसंप
दानुगुणतां गमितः कुसुमैस्तस्य भक्तिमिव भूतगणः ॥ २३ ॥ इतरेत
रानभिभवेन मृगास्तमुपासते गुरुमिवांतसदः ॥ विमनंति चास्य त
रवः प्रचये पर[illegible] वान्स तेन भवतेन नगः ॥ २४ ॥ गुरुसत्वमाहृ
विपरिश्रमता परमं वपुः प्रथयत् निवत्र्यं ॥ शमिनोपि तस्य नवसंगम
नेविभूतानुषंगि भयमेति जनः ॥ २५ ॥ ऋषिवंशजः स मदिदैस्तकु
कृ यदिवान्वयेमहति मृत्ति भुजोश्चरताः स्तपस्तवननेषु सहानं
वयं निरूपयितुमस्य गतिं ॥ २६ ॥ त्रिगणस्य कारणमनेकगुणं [illegible]

स

१५

जयाश्च वाकथितमल्पतया॥ असदप्यदः सहितुमर्हसि नः

क्व वनेचराः क्व निपुणा मतयः॥३७॥ अधिगम्य गुह्यकगणा

दिति तन्मनसः प्रियं प्रियसुतस्य तपः॥ निजुगोप हर्षमुदितं मघवा

नयवर्त्मगाः प्रभवतां हि धियः ३८॥ प्रणिधाय चित्तमथ भक्तत

याविदितेप्यपूर्व इव तत्र हरिः॥ उपलब्धुमस्य नियमस्थिरतां सु

रसुंदरीरिति वचोभिदधे॥३९॥ सुकुमारमेकमणु मर्मभिदाम

तिदूरगं युतममोघतया॥ अविपक्षमस्त्रमपरं कतमद्विज

याय यूयमिव चित्तभुवः॥४०॥ भववीतये हतबृहत्तमसाम

॥६॥

वबोधवरिरङ्गसंप्रशमनं॥परिपीयमानमिव नोऽसकलैरव
सादमेति नयनांत्रलिभिः॥४१॥बहुधागतां जगति भूतसृष्टा
कमनियतां समुपहृत्य पुरा। उपपादिता विदधता भवती सु
रसद्मयानसुमुखी जनता॥४२॥तदुपेत्य विघ्नयततस्य तल
पःकृतिभिः कलासु सहिताः सचिवैः॥हृतवीतरागमनसो न
नु वः सुखसंगितं न प्रतिसुखाविच्छित्तिः॥४३॥ अनीमृश्यमेत ॥६॥
दभिलष्यति सद्विषतां वधेन विजयातिशयं॥भववीतये न हि तथा राम
सविधीः क शशासनं क च विमुक्तिपथः॥४४॥धुषप्रथुधाम्नि

सा०

सगद

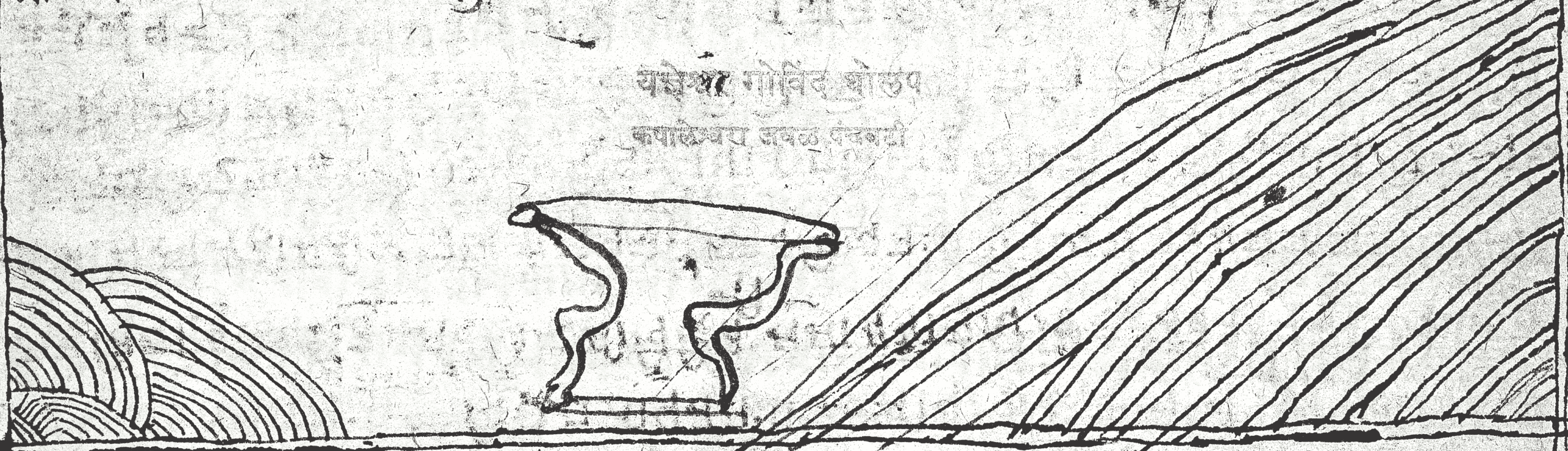
तत्र परिबोधितचमाभवतीभिरन्यमुनिवद्धिहूतिः ॥ स्वयशांसि वि
॥८॥ क्रमवतामवतां न वधूषु घानि विमृशंति धिय: ॥ ५५ ॥ आशंसिता
पचितिचारुपुर: सुराणामादेशमित्यभिमुखं समवाप्य भर्त्तु: ॥ लेभे प
रां द्युतिममर्त्यवधूसमूह: संभावनात्यधिकृतेषु तनोति तेज: ५६
प्रणतिमथ विधाय प्रस्थिता: सद्मनस्ता: स्तनभरनमितांगीरंगना: प्री
तिभाज: ॥ अचलनलिनलक्ष्मीहरिनालं बभुवस्तिमितममरभर्त्तुर्द्रष्टु
मक्ष्णां सहस्रं ॥ ५७ ॥ इति श्रीकिरातार्जुनीये महाकाव्ये लक्ष्यांके भारवि ॥८॥
कृतौ सुरांगनाप्रस्थानं नामाष्टम: सर्ग: समाप्त: ॥ ... ८ ॥ ८ ॥ रम्

॥ किरातषष्ठमसर्गसमाप्तः॥

श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीगुरुभ्यो नमः॥ श्रीसरस्वत्यै नमः॥ श्रीमदनंतचरनारविंदाभ्यां नमः॥

३९९

श्रीगणेशाय नमः॥ ओमित्युक्तवती

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीविघ्नराजाय नमः ॥ ॐ श्रियः कुरूणामधिपस्य पालनीं प्रजा
सुवृत्तिं यमयुंक्त वेदितुं ॥ स वर्णिलिंगी विदितः समाययौ युधिष्ठिरं द्वैतवने वनेचरः ॥१॥ कृत
प्रणामस्य महीं महीभुजे जितां सपत्नेन निवेदयिष्यतः ॥ न विव्यथे तस्य मनो न हि प्रियं प्रव
क्तुमिछंति मृषा हितैषिणः ॥२॥ द्विषां विघाताय विधातुमिछतो रहस्यनुज्ञामधिगम्य भू
भृतः ॥ स सौष्ठवौदार्यविशेषशालिनीं विनिश्चितार्थामिति वाचमाददौ ॥३॥ क्रियासु
युक्तैर्नृपचारचक्षुषो न वंचनीयाः प्रभवो नुजीविभिः ॥ अतोर्हसि क्षंतुमसाधु सा

ध्रुवा हितं मनोहारि च दुर्लभं वचः ॥४॥ स किंसखा साधु न शास्ति योधिपं हिता

न्न यः संशृणुते स किंप्रभुः ॥ सदानुकूलेषु हि कुर्वते रतिं नृपेष्वमात्येषु च सर्वसंपदः

स्वभावजे प्राणीनां

॥५॥ निसर्गदुर्बोधमबोधविक्लवाः क्व भूपतीनां चरितं क्व जंतवः ॥ तवानुभावोयमवेदि

यन्मया निगूढतत्त्वं नयवर्त्म विद्विषां ॥६॥ विशंकमानो भवतः पराभवं नृपासनस्थो

पि वनाधिवासिनः ॥ दुरोदरच्छद्मजितां समीहते नयेन जेतुं जगतीं सुयोधनः ॥

॥७॥ तथापि जिह्मः स भवज्जिगीषया तनोति शुभ्रं गुणसंपदा यशः ॥ समुन्नयन्भूति

मझास्ता २ प्रतिष्ठा पाकाम सख्य: १ दुमा घनस्य १

र वा अवाविवेषावानी सथः परत्रांह तांत ज्ञानवानि सथ: २ संप्रा... २

रात मु०

श्रीगणेशायनमः ।। श्रीविघ्नराजायनमः ।। ॐ श्रीयः कुरूणामधिपस्य पालनीं प्रजा

सुवृत्तिंयमयुंक्तवेदितुं ।। सवर्णिलिंगीविदितः समाययौयुधिष्ठिरंद्वैतवनेवनेचरः ।।१।। कृत

प्रणामस्यमहींमहीभुजेजितांसपत्नेनिवेदयिष्यतः ।। नविव्यथेतस्यमनोनहिप्रियंप्रव

क्तुमिच्छंतिमृषाहितैषिणः ।।२।। द्विषांविघातायविधातुमिच्छतोरहस्यनुज्ञामधिगम्यभूभृ

तः ।। ससौष्ठवौदार्यविशेषशालिनींविनिश्चितार्थामितिवाचमाददौ ।।३।। क्रियासु

युक्तैर्नृपचारचक्षुषोनवंचनीयाः प्रभवोनुजीविभिः ।। अतोर्हसिक्षंतुमसाधुसा

।।१।। राम

ध्रुवाहितंमनोहारिचदुर्लभंवचः॥४॥ सकिंसखासाधुनशास्तियोधिपंहिता
न्नयःसंश्रृणुतेसकिंप्रभुः॥ सदानुकूलेषुहिकुर्वतेरतिंनृपेष्वमात्येषुचसर्वसंपदः

स्यभावजे   पानीजैते   नौ टी तजे

॥५॥ निसर्गदुर्बोधमबोधविक्लवाःक्वभूपतीनांचरितंक्वजंतवः॥ तवानुभावोयमवेदि
यन्मयानिगूढतत्वंनयवर्त्मविद्विषां॥६॥ विशंकमानोभवतःपराभवंनृपासनस्थो
पिवनाधिवासिनः॥ दुरोदरछद्मजितांसमीहतेनयेनजेतुंजगतींसुयोधनः॥
॥७॥ तथापिजिह्मःसभवज्जिगीषयातनोतिशुभ्रंगुणसंपदायशः॥ समुन्नयन्भूति

८९

मनार्यसंगमाद्वरंविरोधापिसमंमहात्मभिः।।८।।कृतारिषड्वर्गजयेनमानवीमगम्य

रूपापदवींप्रपित्सुना।।विभज्यनक्तंदिवमस्ततंद्रिणावितन्यतेतेननयेनपौरुषं।।

९।।सखीनिवप्रीतियुजोनुजीविनःसमानमानान्सुहृदश्चबंधुभिः।।ससंततंदर्शयतेगतं ।।२।।

स्मयःकृताधिपत्यामिवसाधुबंधुतां।।१०।।असक्तमाराधयतोयथायथंविभज्यभक्त्या

समपक्षपातया।।गुणानुरागादिवसख्यमीयिवान्नबाधतेस्यत्रिगणःपरस्परं।।११।।

निरत्ययंसामनदानवर्जितंनभूरिदानंविरहय्यसत्क्रियां।।प्रवर्ततेतस्यविशेषशा

लैः॥२०॥ नतेन सज्यं क्वचिदुद्यतं धनुः कृतं नवा कोपविजिह्ममाननं॥ गुणा
नुरागेण शिरोभिरुह्यते नराधिपैर्माल्यमिवास्य शासनं॥२१॥ सयौवराज्ये न
वयौवनोद्धतं निधाय दुःशासनमिद्धशासनः॥ मखेष्वखिन्नोनुमतः पुरोधसा
धिनोति हव्येन हिरण्यरेतसं॥२२॥ प्रलीनभूपालमपि स्थिरायति प्रशासदा
वारिधि मंडलं भुवः॥ सचिंतयत्येव भियस्त्वदेष्यतीरहो दुरंता बलवद्विरोधिता
॥२३॥ कथाप्रसंगेन जनैरुदाहृतादनुस्मृताखंडलसूनुविक्रमः॥ तवा

भिधानाध्ययतेन तानवः सुदुःसहान्मन्त्रपदादिवोरगः॥२४॥ तदाशु कर्तुं त्वयि
जिह्ममुद्यते विधीयतां तत्र विधेयमुत्तरं॥ १ परप्रणीतानि वचांसि चिन्वतां प्रव
॥५॥ ~~[illegible]~~॥ जि साराः खलु मादृशां धियः॥२५॥ इतीरयित्वा
गिरमात्तसत्क्रिये गतेऽथ पत्यौ वनसंनिवासिनां॥ प्रविश्य कृष्णा सदनं मही
भुजा तदाचचक्षेनुजसन्निधौ वचः॥२६॥ निशाम्य सिद्धिं द्विषतामपाकृ ॥५॥
तीस्ततस्त्या विनियंतुमक्षमा॥ नृपस्य मन्युव्यवसायदीपिनीरुदाजहार द्रु
पदात्मजा गिरः॥२७॥ भवादृशेषु प्रमदाजनोदितं भवत्यधिक्षेप इवानुशा

स्तने॥ तथापि वक्तुं व्यवसाययंति मां निरस्तनारीसमया दुराधयः॥२८॥ अ
खंडमाखंडलतुल्यधामभिश्चिरं धृता भूपतिभिः स्ववंशजैः॥ त्वया स्वह
स्तेन महीमदच्युता मतंगजेन स्रगिवापवर्जिता॥२९॥ व्रजंति ते मूढधियः परा
भवं भवंति मायाविषु ये न मायिनः। प्रविश्य हि घ्नंति शठास्तथाविधानसंवृतांगान्निर
शिता इवेषवः॥३०॥ गुणानुरक्तामनुरक्तसाधनः कुलाभिमानी कुलजां नराधि
पः॥ परैस्त्वदन्यः क इवापहारयेन्मनोरमामात्मवधूमिव श्रियं॥३१॥ भवंतमेतर्हि मनस्वि
गर्हिते विवर्तमानं नरदेव वर्त्मनि॥ कथं न मन्युर्ज्वलयत्युदीरितः शमीतरुं शुष्कमिवाग्नि

रुचिरवः॥३२॥ अवध्यकोपस्य विहंतुरापदां भवंति वश्याः स्वयमेव देहिनः॥ अमर्षशून्येन जनस्य
जंतुना न जातहार्देन न च विद्विषादरः॥३३॥ परिभ्रमंल्लोहितचंदनोचितः पदातिरंतर्गिरिरेणु
रूषितः॥ महारथः सत्यधनस्य मानसं दुनोति नो कच्चिदयं वृकोदरः॥३४॥ विजित्य यः
प्राज्यमयच्छदुत्तरान्कुरूनकुप्यं वसु वासवोपमः॥ स वल्कवासांसि तवाधुनाहरन्करोतु
मन्युं न कथं धनंजयः॥३५॥ वनांतशय्याकठिनीकृताकृती कचाचितौ विष्वगिवागजौ ग
जौ॥ कथं त्वमेतौ धृतिसंयमौ यमौ विलोकयन्नुत्सहसे न बाधितुं॥३६॥ इमामहं वेद न ता
वकीं धियं विचित्ररूपाः खलु चित्तवृत्तयः॥ विचिंतयंत्या भवदापदं परां रुजंति चेतः
प्रसभं ममाधयः॥३७॥ पुराधिरूढः शयनं महाधनं विबोध्यसे यः स्तुतिगीतमंगलैः॥

॥५॥

राम

अदभ्रदर्भामधिशय्य सः स्थलीं जहासि निद्रामशिवैः शिवारुतैः ॥३८॥ अनारतं यौ
मणिपीठशायिनावरंजयद्राजशिरःस्रजां रजः ॥ निषीदतस्तौ चरणौ वनेषु ते मृगद्विजा
लूनशिखेषु बर्हिषां ॥३९॥ पुरोपनीतं नृप रामणीयकं द्विजातिशेषेण यदेतदंधसा ॥
तदद्य ते वन्यफलाशिनः परं परैति कार्श्यं यशसा समं वपुः ॥४०॥ द्विषन्निमित्ता यदियं
दशा ततः ॥ समूलमुन्मूलयतीव मे मनः ॥ परैरपर्यासितवीर्यसंपदां पराभवोप्युत्सव
एव मानिनां ॥४१॥ विहाय शांतिं नृप धाम तत्पुनः प्रसीद संधेहि वधाय विद्विषां ॥ व्रजं
ति शत्रूनवधूय निःस्पृहाः शमेन सिद्धिं मुनयो न भूभृतः ॥४२॥ पुरःसरा धामव

नाथ शोधनाः सदुःसहं प्राप्य निकारमीदृशं ॥ भवादृशाश्चेदधिकुर्वते रतिं निराश्रया
हं, तह ता मनस्विता ॥ ४३ ॥ अथ क्षमामेव निरस्तविक्रमश्चिराय पर्येषि सुखस्य साध
नं ॥ विहाय लक्ष्मीपतिलक्ष्मकार्मुकं जटाधरः सञ्जुहुधीह पावकं ॥ ४४ ॥ न समयप

रिरक्षणं क्षमं ते निकृतिपरेषु परेषु भूरिधाम्ना ॥ अरिषु हि विजयार्थिनः क्षितीशा

विदधति सोपधि संधिदूषणानि ॥ ४५ ॥ विधिसमयनियोगाद्दीप्तिसंहारजिह्मं शि
थिलबलमगाधे मग्नमापत्पयोधौ ॥ रिपुतिमिरमुदस्योदीयमानं दिनादौ दिनकृत
मिव लक्ष्मीस्त्वां समभ्येतु भूयः ॥ ४६ ॥ इति श्रीकिरातार्जुनीये महाकाव्ये लक्ष्मकेभार
विकृतौ दूतागमनो नाम प्रथमः सर्गः समाप्तः ॥

राम

श्रीगणेशाय नमः ॥ विहितां प्रियया मनःप्रियामथ निश्चित्य गिरं
गरीयसीं ॥ उपपत्तिमदूर्जिताश्रयं नृपमूचे वचनं वृकोदरः ॥ १ ॥ यदवो
चदवेक्ष्य मानिनी परितः स्नेहमयेन चक्षुषा ॥ अपि वागधिपस्य दु
र्वचं वचनं तद्विदधीत विस्मयं ॥ २ ॥ विषमोपि विगाह्यते नयः कृततीर्थः
पयसामिवाशयः ॥ स तु तत्र विशेषदुर्लभः सदुपन्यस्यति कृत्यवर्त्म यः
॥ ३ ॥ परिणामसुखे गरीयसि व्यथकेऽस्मिन्वचसि क्षतौजसां ॥ अति
वीर्यवतीव भेषजे बहुरल्पीयसि दृश्यते गुणः ॥ ४ ॥ इयमीदृगुणाय

यः

॥८॥

ऽच्यतां रुचिरार्थ्याभवते पि भारती॥ ननु वक्तृविशेषनिस्पृहा गुणगृह्या
वचने विपश्चितः॥५॥ चतसृष्वपि ते विवेकिनी नृपविद्यासु निरूढिमाग
ता॥ कथमेत्य मतिर्विपर्ययं करीणी पंकमिवावसीदती॥६॥ विधुरं किमतः
परं परैरवगीतां गमिते दशामिमां॥ अवसीदति यत्सुरैरपि त्वयि संभावितवृ
त्तिपौरुषं॥७॥ द्विषतामुदयः सुमेधसा गुरुरस्वन्ततरः सुमर्षणः॥ नसाहानपि
भूतिमिच्छता फलसंपत्प्रवणः परीक्षयः॥८॥ अचीरेणपु
रस्य भुयसिं विपरितां विगणय्य चात्मनः॥ क्षययुक्तिमुपेक्षते
कृति कुरुते तत्प्रतिकारमन्यथा॥९॥ अनुपालयतामुदे

॥८॥

राम

ष्पतिं प्रभुशक्तिं द्विषतामनिहया॥ अपयां सचिरान्महीभुजो
जननीं वा दम यादीव स्त्रियः॥१०॥ क्षय पुरूमपि स्व भावजे
दधतं धाम शिवं समृद्धये॥ प्रणमन्त्यनपायमुत्थितं प्रति
पच्चंद्रमिव प्रजा नृपं॥११॥ प्रभवः खलु कोशदंड
योः कृतपंचांगविनिर्णयो नयः॥ सविधेयपदेषु दक्षतां नि
नुरुध्य
यतिं लोकयिवो ध्यते॥१२॥ अभिमानवतो मनस्विनः प्रियमु
च्चैः पदमारुरुक्षतः॥ वि निपातनिवर्तनक्षमं मतमालंबनमा
त्मपौरुषं॥१३॥

31

॥ ८ ॥

विपदोभिभवंत्यविक्रमं रहयत्यापदुपेतमायतिः ॥ नियता लघुता निरायतेरगरीयान्न पदं नृपश्रियः ॥ १४ ॥ तदलं प्रतिपक्षमुन्नतेरवलंब्य व्यवसायवंध्यतां ॥ निवसंति पराक्रमाश्रया न विषादेन समं समृद्धयः ॥ १५ ॥ अथ चेदवधिः प्रतीक्ष्यते कथमाविष्कृतजिह्मवृत्तिना ॥ धृतराष्ट्रसुतेन सुसहाश्चिरमास्वाद्य नरेंद्रसंपदः ॥ १६ ॥ द्विषता विहितं त्वयाथवा यदि लब्धा पुनरात्मनः पदं ॥ जननाथ तवानुजन्मनां कृतमाविष्कृतपौरुषैर्भुजैः ॥ १७ ॥ मदसिक्तमुखैर्मृगाधिपः करिभिर्वर्तयते स्वयं हृतैः ॥ लघयन् खलु तेजसा जगन्न महानिच्छति भूतिमन्यतः ॥ १८ ॥

अभिमानधनस्यगत्वरैरसुभिस्थास्नुयशश्चिचीषतः॥ अचिरां
शुसुविलासचंचलाननुलक्ष्मीः फलमानुषंगिकं॥१९॥ ज्व॥
ज्वलितंनहिरण्यरेतसंचयमास्कंदतिभस्मनांजनः॥ अभिभूतिभ
यादसूनतः सुखमुज्झंतिनधाममानिनः॥२०॥ किमपेक्ष्यफलं
पयोधरान्ध्वनतःप्रार्थयतेमृगाधिपः॥ प्रकृतिःखलुसामहीयसः
सहतेनान्यसमुन्नतिंयया॥२१॥ कुरुतन्मतिमेवविक्रमेनृप
निर्धूयतमः प्रमादजं॥ ध्रुवमेतदवेहिविद्विषांत्वदनुत्साहहताविपत्त
यः॥ २२॥ द्विरदानिवदिग्विभावितांश्चतुरस्तोयनिधीनिवायतः॥

32

॥९॥ प्रसहेत रणे तवानुजान्द्विषतां कः शतमन्युतेजसः ॥२३॥
ज्वलतः स्तव जातवेदसः सततं वैरिकृतस्य चेतसी ॥ विदधा
तु शमं शिवेतरा रिपुनारीनयनाम्बुसंततिः ॥२४॥ इति दर्शित
विक्रियं सुतं मरुतः कोपपरीतमानसं ॥ उपसांत्वयितुं महीपतिर्द्वि
रदं दुष्टमिवोपचक्रमे ॥२५॥ अपवर्जितविप्लवे शुचौ हृदयग्राहिणि
मंगलास्पदे ॥ विमला तव विस्तरे गिरां मतिरादर्श इवाभिदृश्यते
॥२६॥ स्फुटता न पदैरपाकृता न च न स्वीकृतमर्थगौरवं ॥ रचि ॥९॥

राम

तापधर्मगर्भितागिरां न च सामर्थ्यमपोहितं क्वचित् ॥ २७ ॥ उपपत्तिरुदाहृता बला

दनुमानेन न चागमक्षतः ॥ इदमीदृगनीदृगाशयः प्रसभं वक्तुमुपक्र

मेत कः ॥ २८ ॥ सामुग्मं ॥ अवितर्कितया तथापि मे हृदयं निर्णयमेव

धावति ॥ अवसाययितुं क्षमाः सुखं न विधेयेषु विशेषसंपदः ॥ २९ ॥

सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदं ॥ वृणुते हि विमृश्यका

रिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव संपदः ॥ ३० ॥ अभिवर्षति योनुपाल

यन् विधिबीजानि विवेकवारिणा ॥ स सदा फलशालिनीं क्रियां शरदं

लोक इवाधितिष्ठति ॥ ३१ ॥ शुचि भूषयति श्रुतं वपुः प्रशम

स्तस्य भवस्य क्रिया॥ प्रशमाभरणं पराक्रमः सनयापादित
सिद्धिभूषणः॥३२॥ मतिभेदतमस्तिरोहिते गहने कृत्यविधौ विवे
किनां॥ सुकृतः परिशुद्ध आगमः कुरुते दीप इवार्थदर्शनं॥३३॥
स्पृहणीयगुणैर्महात्मभिश्चरिते वर्त्मनि यच्छतां मनः॥ विधिहेतुर
हेतुरागसां विनिपातोपि समः समुन्नतेः॥३४॥ शिव
मौपइकं गरियसीं फलनिष्पत्तिमदूषितायतिं॥ विगणय्य नयंति
पौरुषं विजितक्रोधरया जिगीषवः॥३५॥ श्रीरामप्रसंन्न

राम

अपनेयदं तु पिच्छतालिभिः रोषमपंधि यापुरः ॥ अभिभियनि
शाकुंतलम: प्रभया नाशुमता प्रदीयते ॥ २६ ॥ बकवान पिकोपज
मनस्तमश्चाना भिभवं रूपाद्भुय ॥ अयपक्षद्वैंदवि:कालोसकला
हंतिरशक्तिसंपद ॥ २७ ॥ समवृद्धिरूपेतिमार्दवं समयेयश्चतनोति
तिग्मतां ॥ अधीतिष्ठति लोकमोजसा सुविवस्वानिवमेदिनीपतिः ॥ २८ ॥
[illegible]कश्चिरायपरिग्रहः श्रियांकुचदूषिन्दिमवानीनश्यती ॥ शारद
मचलाश्चलैर्द्विपैरसुरक्ष्याद्विबहुधन्ना:श्रियः ॥ २९ ॥ किमसामर्थ
यिकं पितन्च तामनस्कोभमुपान्तरं हरः ॥ क्रियलेपनिरूच कैरपां भव
तास्थिरतया धरित्र तः ॥ ३० ॥ [illegible]

॥ ११ ॥

स्कृतमवधिविगमय्य यैरिपुनूनं विनयं तेन शरीरजन्मना ॥ जनयं प्रथिमा
य संपदो मयपशान्तेन कुत्या पृलश्रयः ॥ ४१ ॥ अतिपातितकालसाध
नास्वशरीरेंद्रियवर्गतापिनी ॥ जनवन्नभवेतमक्षमा नपासिंदुरू
पमेतुमर्हती ॥ ४२ ॥ उपकारकमायतेभृशं प्रभवः कर्मफलस्य भूरिणः ॥
अनपायि निबर्हणं द्विषां नतितिक्षा सममस्ति साधनं ॥ ४३ ॥
प्र[illegible] नतीप्रवणान्चीहायनः स्वदूजप्रमनिषद्ध चेतसः प्रणमंतिसदा
सुयोधनं प्रथमे मानभृतां न वृष्णयः ॥ ४४ ॥ सुहृदः सजाः स्वयेतरमतमे
वानवि[illegible]पुमंतिये ॥ विनयादिव यापयंती तेच्युतराज्यामजमा
मसिद्धये[illegible] ॥ ४५ ॥ अभिमानवतो हि भूगजो भवता[illegible]

॥ ११ ॥ राम

के.रा.

अभिभूय हरस्य मंकिसाशिथि लं कुलभिनापगारयः॥५३॥ अनुशा

सनाभिनाविलं नयवत्पाकूलमुत्पन्नावत्पायत्रं॥ स्यपमथईवाभिवां

छितस्त्वमभीप्सापपूय शेरायजः॥५४॥ मुमेरस्वशानिलंभयनु

पितिर्नशिरामनिरिक्षितेः॥ परितःपटुबिम्बदनसादतुनंधमविकी

कनक्षम॥५५॥ युग॥ सह सो पगतः स विस्मयं तपसो सूतिरसूतिरेनसा

॥ दशरजगीमयजामुनिः सर्वपुमानिवपुरायस्तचयः॥५६॥ अथ यौवने के

समनतः परार्ध्यौ दुधन्वतु नीरुपनलकेनागः॥ परान्नकीर्णाकभिज्ञोशु

नो लेः धृंगा म रोरिवतिग्यरम्यः॥५७॥ अविष्ठितहृदयाविधी

पमोक्षामृपिवदभिपवरगुरुपदिष्टं॥ तदनुमतमलं पकारयन्थाप्तम

॥१२॥ श्रीर

॥१२॥ राम

दनत्यतमासनंनरेंद्र॥५८॥

त[illegible]स्यकृतः कृमावृध ॥ प्रविद्धा रथिता समुत्सृतन्दू हरिद श्वः कमलाकरानिव ॥ [illegible] ॥
उपजोपसहानृनिकृद्धयन्नविधातानपतीन्मदोदूतः॥ सदूतेनजनोष्णाछरक्रियाकि
मुलोकाधिकधामराजकं ॥ ४७ ॥ असमापीतकृयमसंपदांगुतवेगाभिनमनतावता॥ प्रकृ
वमभिमानशालिनोमदमुतुभयितुविभूतयः॥ ४८ ॥ मदमानसमुद्धतंनृपनवि
युंक्तेनियमेनमूढता॥ भतीमूढउद्धस्यतेनयाजमहिनादपरज्जतेजनः॥ ४९ ॥ अपरा
गसमीरणरितःक्रमशीर्णाकलमूकुसततीः॥ मुकंदलरुवसाहिभूनासिपुरुन्मु
कमिवकुमदानवपि॥ ५० ॥ अणुरप्युपहंतिविग्रहःप्रभुमंतःप्रकृतिप्रकोपजः॥ अखि
लंहिहिनस्तिभूधरंतरुशाखांतनिघर्षजोनलः॥ ५१ ॥ मतिमानुचितनयप्रमाथि
नःसमुपेक्षेतसमुन्नतींद्विषः॥ मृजयःखलुतादृगंतरेविपदंतोद्यविभि
तसंपदः॥ ५२ ॥ लघुवृत्तितयाभिदांगतंबहिरंतश्चनृपस्यमंडलं॥

व्यक्तोदितः स्मितमयूखविभासिताशस्तिष्ठन्मुनेरभिमुखं स विविक्तवर्णा
न्यः ॥ तन्वं तमिद्धमभितो गुरुमंशुजालं लक्ष्मीमुवाह सकलस्य शशांक
मूर्तेः ॥ ५९ ॥ इति श्रीकिरातार्जुनीये महाकाव्ये भारविकृतौ मासाभिग
मनो नाम द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥ छ ॥ ५ ॥ छ ॥ श्रीरामचंद्राय नमः ॥ श्रीशिवाय ॥
श्रीगणेशाय नमः ॥ ततः शरच्चंद्रकराभिरामैरुत्सर्पिभिः प्रांशुमिवांशुजालैः ॥
बिभ्राणमानीलरुचं पिशंगीर्जटास्तडित्वंतमिवांबुवाहं ॥ १ ॥ प्रसादलक्ष्मीं दध
तं समग्रां वपुःप्रकर्षेण जनातिगेन ॥ प्रसह्य चेतस्सु समासजंतमसंस्तुतानां
मपि भावमार्द्रं ॥ २ ॥ अनुद्धताकारतया विविक्तां तन्वंतमंतःकरस्य
स

३८

सर्ग ५ इति ॥ माधुर्यविश्रंभविशेषभाजा कृतोपसंभाषमिवेक्षितेन ॥३॥ [illegible]

१२ धर्मात्मजो धर्मनिबंधिनीनां प्रसूतिमेनःप्रणुदां श्रुतीनां ॥ हेतुं त

दभ्यागमनेपरिस्रु स्रुखोपविष्टंमुनिमाबभाषे ॥४॥ अनेनास्त

पुण्योपचयैर्दुरापाफलस्यानिर्द्धुरजासवीत्री ॥ तुभ्यामभवद्दृशे

नसंपदेषावृद्धैर्दिवोवीतबलाहकायाः ॥५॥ अद्यक्रियाःकामदुघा

क्रतूनांसत्याशिषःसंप्रतिभूमिदेवाः ॥ आसंसृतेरस्मिजगत्सु

पा ७ जाताःस्वर्गतेपबहुमानपात्रं ॥६॥ श्रियंचविकर्षः [illegible]पहंसघाति

॥ ८८ ॥ पू

श्रमःपरिश्लोतितनोतिकीर्तिं॥ सदर्शनं लोकगुरोरमोघं तनमात्म
योनेरिवकिंनघते॥ ७॥ श्रोतन्मायुखेपि हि मधुतोमेन निर्दनिर्द
तिमेभिपक्षुः॥ समुज्ञीनज्ञातिभिमोगखेदं त्वत्सनिधावद्युसतिव
चेतः॥ ८॥ निरस्यदंपश्रकुतुहलित्यै मस्मात्त्वधीनंकिमुनिस्पृ
हाणां॥ तथापिकल्याणकरिं गिरं ते मांश्रोतुमिच्छामुखरिकरोति॥ ९॥
इत्युक्तवानुक्तिविशेषरम्यं मनःसमाधायजयोपपत्तौ॥ उदारचे
तागिरमित्युदारां द्वैपायनेनाभिदधेनरेंद्रः॥ १०॥ चिचीषतां ज
न्मवतां मलं घीयपशान्तसाम्रभपत्रभ॥ अस्यहि तावत्स्वब १९

॥२४॥ तथापि निघ्नं नृप तावकीनैः प्रह्लीकृतं मे हृदयं गुणौघैः ॥ वीतस्पृहाणा
मपि मुक्तिभाजां भवंति भव्येषु हि पक्षपाताः ॥ १२ ॥ सुतानुरूपं किमु तस्य
राज्ञः सुयोधनं नानगुणैरतीताः ॥ प्रस्तुत्य वाचा शरथावलाञ्छमोहं
विधत्ते विषयाभिलाषः ॥ १३ ॥ जहाति नैनं कथमर्थसिद्धिः संशय्य कृ
णादि पुंसि स्थिते यः ॥ असाधुयोगा हि जयांतरायाः प्रमाथिनीनां विप   राम ४
दां पदानि ॥ १४ ॥ पथश्रुतायां समितौ रिपूणां धर्म्यां दधानेन वधू ॥१८॥
रं चिराय ॥ त्वया विपक्षप्पं विपक्षरम्यामाविष्कृतं प्रेम परं गुणेषु ॥ १५ ॥

विद्यापविध्वंसप्रनाम्नीनंशायैकरत्ने भवतः श्च केन ॥ प्रकासितत्व
च्यतिक्ष शीलसाराःकुलोकाराद्भवविद्भिपस्ते ॥ १६ ॥ स्थाधरित्री
तवविक्रमेण ज्यायांश्च वीर्यौस्त्वलैर्विपक्षः ॥ अतःप्रकर्षयनिर्विधि
धेयः प्रकर्षंतंज्ञाहिरणेजयश्रीः ॥ १७ ॥ त्रिःसप्तकृत्वो जगतीपतीनां हंता
गुरुर्यस्य सजामदग्न्यः ॥ वीर्यानिर्धूतःस्मतदा विवेद प्रकर्षमाधारवशंगु
णानां ॥ १८ ॥ यस्मिन्नने श्वर्य कृतव्यलीकःपराभवंप्राप्त इवांतकोपि ॥ धुत्वच्छुनुः
कस्यरपेनकुर्यान्मनोभयैकप्रवणेसभीष्यः ॥ १९ ॥ युग्मं ॥ स्पृजंतमाज्ञांविबु
संहतीर्धःसहेतकोपज्वलितगुरुकः ॥ परिस्फुरल्लोलशिखाग्रजिह्वं जग
ज्जिघत्संतमिवांतवह्निं ॥ २० ॥ निशिक्ष्यसंरंभनिस्सांधेयं राधिप्रमाराधितता

ताप्र … ॥

३४

असंस्तुतेषु प्रसभं भयेषु जायेत मृत्योरपि पक्षपातः ॥२१॥ प्रयास समासा
॥१५॥ दितसाधनेन सुदुश्चरामाचरतात्तपस्या ॥ रातेदुरापं स्मम वाप्युवीर्यमुन्मू
लितारः कपिकेतनेन ॥२२॥ महत्वयोगाय महामहिम्नामाराधिनीं तां नृपदेवतानां ॥
दातुं प्रदानोचितभूरिधामामीसमागतः सिद्धिमिवास्मिवीर्यां ॥२३॥ युग्मं ॥
इत्युक्तवंतं व्रज साधयेति प्रमाणयन्वाक्यमजातशत्रोः ॥ प्रसेदिवांसं तमुपा
ससादवसन्निवांते विनयेन जिष्णुः ॥२४॥ निर्याय विद्याथ दिनादीरम्यादिंवा
दिवार्कस्य मुखान्महर्षेः ॥ पार्थाननं वह्निकणावदातादीप्तिः स्फुरत्पद्ममिवाभिपे
दे ॥२५॥ योगं च योग्यं समायतंस्मात्तपः प्रभावाद्धिततार सद्यः ॥ पिनास्यतत्त्वेषु ॥१६॥
तेव भासेसमुन्मिमीलेव चिपश्चकस्तुः ॥२६॥ आकोरमाक्षितभूरिमाभेर्दधानमं राम
तः करणानुरूपं ॥ नियोजयिष्यन्विजयोदयेतं तपः समाधौ मुनिरा
युवाच ॥२७॥ ६६६॥ ७॥ ८॥ ९॥ १०॥ १२३ ११॥

अनेनु योगेन समद्भुतेज्ञानिनां परस्यो पदमीमयच्छन् ॥ समाचराचारभु
पा नरश्रीशेरन पापवां साभिवनैर्मुनीनां ॥ २९ ॥ कुरिष्यसे यत्र सुदुश्चराणि प्रस
क्ष्ये गोत्रभिदस्तपांसि ॥ शिलोच्चये तप्तमपुःक्षपन्लेष्यति गुह्यकसत्वा ॥ २९ ॥
द्युतिबुवाणेनमहेंद्रसूनुं महर्षीणां तेन तिरोबभूवे ॥ तं राजराजानुचरोस्य
सद्यः प्रदेशमादेशइवाधितष्ठौ ॥ ३० ॥ कृतानतिर्मी हृतसांत्ववादैर्गो
तःस्पृहः पुण्यजनः सजिहलौ ॥ तु यापस्तस्याविनसंप्रसादं बिन्धोसय
स्याश्रुसतां हि योगः ॥ ३१ ॥ अथो महाभासेनमसुमेरुकुंनान विहितमानानुदय
यतेन ॥ ष्टृहघु तीन्दुःखहृतात्मलाभं नमःशनैःपांडुसुतामपदे ॥ ३२ ॥
असंशयालोकमाचितकार्यनुमःप्रमगासमानीयविभज्यमानः ॥
[illegible]

का॰ सू॰ २

ऐ र्येण विश्वास्य तपो महर्षेस्तौ व्रादरातिथ्य भवाज्ञमन्योः ॥ कीर्तं च

॥२६॥ विद्वत्सु सुतेम घोनः स तेषु नद्युस्थानमवाप शोकः ॥ २७ ॥ नानूरुद्रि

धामम [illegible] तुरोपि दूरं विहाय पपा मानि वनात्स [illegible] स्य ॥ एकोपभू

तं तदशार्महत्स्को नि मानरिं घ्नीत मिनामिवे दे ॥ २५ ॥ तुषारलेखा

कुव्जीतोसतला ने व पर्म [illegible] ति मंगलक मं म भि रुः ॥ अ मू [illegible] ठभावापि विलोक

खौनैभीलयि तुं निषेदे ॥ २६ ॥ अ रुत्रि म पे मर सा भि राम मराधि तं दृष्टि ॥२६॥

विलोभि दृष्टं ॥ मनः प्रसीदं जत्रितानीका [illegible] पाछे बमिवे [illegible] राम

द सूनुः ॥ ३० ॥ [illegible]

+३ नलो घनै × २

वाताननैराल्पजनोपनीतः संशय्य कृच्छ्रेण नृपः प्रपन्नः ॥ वितानप्रतीव

१७॥ ततं दृष्थिम्यां यः शसमूहनिर्विवदिग्विकीर्णं ॥ ४२ ॥ वीयमिवदानेपुहस्ता

भिमबसन्वजमृतामि वसंपमीतीकुर्वन्नुपयामक्षमेमायतीना

मकत्विषामद्रुद्रुवानशेषः ॥ ४३ ॥ प्रसह्य योस्मासु परैः प्रयुक्तो वक्रं

नशाक्यः किमुनाविकर्तुं ॥ नवीकरिष्यन्नुपपुष्प्यादः सत्वद्विनाम

हृदयं निकासः ॥ ४४ ॥ चतुर्भिः काक्षापकं ॥ ॥ प्रासोभिमोनयस्यनादस

घंदंतीवदंतप्रसनद्वीकारं ॥ दीर्घप्रभावानृरितोरुतेजाः शारद्रुना ॥६०

किर्णीदूवादिरद्रुः ॥ ४५ ॥ सकीटनंदैरिवनिष्क्रिमत्वान्नीमर्थमस्त्रैर

॥धैर्यावसादेन हृतप्रसादा वन्यद्विपेनेव निदाघसिंधुः॥ निरुद्धवाष्पो
यसंन्नकंठमुवाच कृच्छ्रादिति राजपुत्री॥ २८॥ मम ग्राद्विषच्छेद्यानि पंकभू
ते संभावनामप्रतिमिवोद्धरिष्यन्॥ अविद्धि बाष्पान पसां प सिद्धरस्याद्विनामा
मरशमुन्मनीभूः॥ २९॥ यशोभिगंतुं सुरलिप्सया वा मनुष्यसंख्यामतिव
ती तुवा॥ निरुत्सुकानामभियोगभाजां समुत्सुकेवांकमुपैति सिद्धिः॥ ३०॥
कोके विधात्रा विहितस्य मोघं क्षत्रस्य मु ... नू। व ... सुजे न प्रा
जः॥ ते जस्विनायांतिजंपकहृतैर्निघ्नन्पियंपापानमिवाभिमा
नं॥ ६१॥ ६२॥ ६३॥ ... ॥ ६५॥ ६६॥ ॥ ॥ ॥

रवभासमानः ॥ यशः क्षयात्क्षीणजलार्णवाभस्त्वमन्यमाकारमिवा
भिपन्नः ॥४६॥ दुःशासनामर्षरजोविकीर्णैरेभिर्विनाथैरिवभा
ग्यनाथैः ॥ केशैः कदर्थीकृतवीर्यसारः कच्चित्स एवासि धनंजयस्त्वं
॥४७॥ त्रिसिविशेषकं [illegible] सख्याजियस्त्राणसहः सतांपस्तकामुकं
कमसुमसयशाक्तिः ॥ कहन्दूपीमयपककेशी गीतेकरोस संस्कारस्
तामिवाक्तिं ॥४८॥ कीनौन स्रः सन्निधिमात्रशेषाव कृतांभूतिमवेक्ष्य
माणः ॥ समानदुःखा इव नस्त्वदीयाः सरूपतां पार्थ गुणा भजंते
॥४९॥ आक्षिप्यमाणं रिपुभिः प्रमादान्नागैरिवालूनसटं मृगेंद्रं ॥
त्वां धूरियं योग्यतमाधिरूढा दीप्तादिनश्रीरिव तिग्मरश्मिं ॥

५५

।२।०

रो त्रिपः शाब ज नाति रि कां सं भाव नाम पृथ्वीं क्षमायाभि॥ सं स त्क ज्ञातेषु चिं

रूपा धीकारेन पूरणी तं समुद्ये तिसं रम्भा॥ ५१॥ पिञ्जषु ज्यैः पार्थ वि नोपपत्तेर्विचिं

समानैः क्लम मेति चेतः॥ नव प्रया तस्य जपाय तेषां। क्री यदथा नाम प्रवा विद्या

तं॥ ५२॥ मा गा स्त्रिय यैक चरः प्रमादं वस जसं बाध शिले पि दोः शे॥ मास

र्य रागो यद् हृता मनो हि सव लं ति साधु ष्व पिमा नसा नि॥ ५३॥ तदा श्रुकार्वं वृच

नैर्हर्षे मनो रथा जः सफ लि कुरुष्व॥ प्र यागतं बु सिद्ध ला थ मेव स्तुनो यपीड्य

रीर ब्धु का मा ५४॥ उदीरि तां ताम्पि ती मा इन्से न्या नकी हू तो ज्ञा हित वी प्रकारं॥

सा व ना चं समृ श दि दी पे छाया दी ची मिवति ग्मर श्मिः॥ ५५॥ छू॥ अथा

न्या साव ना चं समृ श दि दी पे छा यु दी ची मिवति ग्मरश्मिः॥

त्रि पश्य न्नि व वि द्धीः पुरः पुरो घसा रो पि त डे ति सं त तिः॥ ब भार

रम्यो पि व पुः स मि ष णं गतः क्री

त्र्यविलंघ्य विकर्षणं परैः प्रथितज्यारवकर्मकार्मुकं ॥ अगताव
रीहृष्टिकौ चरं शितनिस्त्रिंशयुजौ महेषुधी ॥ ५७ ॥ पशसेवतिरोदधी
न्मुहुर्महसा गोत्रभिदाप्यवक्षतीः ॥ कनचैवसरलमुद्धहन्त्वे
लितज्यौतिरिवांतरं दिवः ॥ ५८ ॥ अन्धकाधिपमप्यदर्शितं हिमवि
धरवम संपयान् ॥ हृदयानि समाविवेश सः क्षणमुद्वाष्पहृशां तपोम
ता तौ ॥ ५९ ॥ श्रीमिवीशेषकं ॥ अनुजरथ्यदिसंदुदुमिध्वानरमाशाःस्फुरत्कुसु
मनिपातैर्मौम्निकद्मी वितेने ॥ प्रियमिववकथ्यं विपन्ना किलिंगस्फुरंतिं
मुवमनिमलतैरताभिचितः [illegible] रयोधी ॥ ६० ॥ इति श्री किरातार्जुनियेमहाका

(५२)

का०

॥१८॥

लक्ष्मीके मारविक्रतौ भरगुनप्रच्छाणौ नाम तृतीयः सर्गः॥ ॥६८॥ ॥रामध॥

सग

॥६८॥

राम

[OrderDescription]
,CREATED=18.10.20 13:03
,TRANSFERRED=2020/10/18 at 13:15:59
,PAGES=136
,TYPE=STD
,NAME=S0004128
,Book Name=M-1172-KIRATAJUNIYAM
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF

FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF

FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF

FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF

FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF

FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF

FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF

FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF

FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF

FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF

FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF

FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF

FILE136=00000136.TIF
,